

ИЗМЕЂУ НАУКЕ И ПРОПАГАНДЕ дело Ивана Чоловића

Апстракт: Предмет обраде у овом чланку јесте опус Ивана Чоловића, познатог етнолога и аутора бројних књига у којима се бавио проблемима популарне културе. Након представљања његовог целокупног стваралачког опуса, у првом делу се даје општи преглед његовог дела и оцењују домети и недостаци неких његових основних теза. У другом делу чланка аутор се посебно фокусира на Чоловићев рад након 2000. године и показује како је услед политичке мотивације његова мисао и методолошки и садржајно склизнула у огољену политичку пропаганду, губећи сваки додир са захтевима научног рада.

Кључне речи: Иван Чоловић, етнологија, популарна култура, рат, национализам.

Већ извесно време аутор ових редова бави се истраживањима разних облика и манифестација популарне културе, с посебним нагласком на изузетно живо и разноврсно подручје популарне музике. Само у последњих двадесетак бурних година популарна музика је код нас доживела заиста невероватну еволуцију, ширећи се у велики број нових жанрова. С пуним уласком тржишне привреде и медијском плурализацијом добили смо велики број нових извођача, продуцентата и стваралаца, који су у веома разнородним политичким и друштвеним условима реализовали крајње занимљиве облике музичке праксе и артефаката. Поред већ постојећих жанрова као што су фолклор, гуслање, цез, рок, неофолк музика, добили смо и ратни фолк, техно-фолк, техно-поп (денс), техно, етно и још један број нових облика праксе популарне музике. Део ових феномена био је предмет моје обраде у књизи *Диктатура, нација, глобализација*,¹ а посебна истраживања ових нових жанрова изложена су у неколико огледа који се ускоро појављују у књизи *Слика, звук и моћ*.²

Писање о теми националфолка или ратничког фолка и сродних музичких жанрова на овим просторима није могуће без реферирања на дело Ивана Чоловића. Овај рад је и започет као краћи екскурс о Чоловићевим погледима на поменуте жанрове, али се због обиља материјала и конкретних питања издвојио у посебан оглед. Ту је такође и чињеница да поменути аутор управо ове године навршава седамдесет година живота, што заслужује једну врсту пресека и прегледа трагова које је Иван Чоловић оставио у нашој култури.

Постоје најмање два основна разлога зашто је Чоловића немогуће заобићи када се бавите проблемима популарне музике на нашим просторима. Иван Чоловић се током периода који овде обрађујем заправо једини озбиљно и колико-толико континуирано бавио новим музичким фолклором и политичким и вредносним садржајима који су се током ратних времена у овим жанровима могли срести. Стога су његови текстови и књиге из датог периода (*Бордел ратника, Пуцање од*

¹ Види Миша Ђурковић, *Диктатура, нација, глобализација*, ИЕС, Београд, 2002.

² Реч је о огледима „Поетика и политика националфолка“, „Рат и популарна музика“, те „Идеолошки и политички сукоби око популарне музике у Србији“.

здравља и *Политика симбола*³) незаменљиво полазиште за ову врсту анализе. Све и да се аутору не свиди вредносно-идеолошки ракурс из ког Чоловић посматра ово занимљиво подручје (што је свакако и мој случај), опет је принуђен да у потрази за материјалом посегне за Чоловићевим записима насталим на основу богатог прикупљеног материјала.

Други разлог је, наравно, чињеница да је Иван Чоловић човек који је готово сâм у нашој научној заједници формирао један специфичан истраживачки простор и један посебан метод рада. Овај аутор већ више од три деценије с посебном пажњом истражује свет маргиналаца, такозване тривијалне или паралитерарне књижевности, табуираних производа и аутора, савремених народних певача и свет савременог фолклора, односно истински народне (популарне) културе. Метод који је он применио код нас (бављење презреним и проказаним стваралаштвом нижих класа које се испољава у новокомпонованој музици, епитафима, спортској, естрадној и другој паралитерарној штампи, али и табуираним и провокативним стваралаштвом виших класа као што је еротска и порнографска литература) показао је многим људима истинску научноистраживачку вредност ових подручја и подстакао један број млађих истраживача да обрате пажњу на такве маргиналне појаве. И сâм спадам у такве, будући да сам између осталог и од Чоловића научио вредност и значај истраживања квизова, популарне музике, умрлица, серија, стрипова и других облика популарне културе, односно онога што он сматра грађом нове етнологије.

Чоловић спада у групу франкофоних аутора⁴ који су седамдесетих и осамдесетих година у нашој култури направили праву малу револуцију уводећи на различите начине велики број значајних „нових“ и у то време доста контроверзних аутора. У питању су филозофи, социолози, књижевни писци, антрополози и савремени етнологзи који су нудили један другачији поглед на друштвене и политичке процесе, као и на питање шта је стварни, обични човек, које су његове потребе и како он на дневном нивоу испољава своје визије, страхове, жеље и односе, преведећи све то у одређене облике стваралаштва и културе у најширем смислу. Све до половине осамдесетих Чоловић је свој рад углавном и базирао на превођењу ових дела. Но кренимо редом.

Иван Чоловић рођен је 1938. године у Београду. Дипломирао је на општој књижевности на Филолошком факултету у Београду (1961), где је и магистрирао (1972). Докторирао је 1984. на Филозофском факултету у Београду дисертацијом *Етнологија дивље књижевности*.

Овде треба издвојити његове преводне Батаја, Леви Строса и Ролана Барта. Ролан Барт, *Књижевност, митологија, семиологија*, Нолит, 1971, Жорж Батај, *Књижевност и зло*, БИГЗ, 1977, затим Клод Леви Строс, *Тотемизам данас*, БИГЗ 1979, Ролан Барт, *Сад, Фурије, Лојола*, Вук Караџић, 1979, Жорж Батај, *Еротизам*, БИГЗ, Београд, 1980. Чоловић се појављује и као уредник четворотомног избора из дела Тихомира Ђорђевића објављеног у Просвети 1984, под насловом *Наш народни живот*, који је приредио и прерадио Ненад Љубинковић.

³ *Бордел ратника*, XX век, Београд, 1994, *Пуцање од здравља*, Београдски круг, Београд, 1994, *Политика симбола*, Радио Б92, Београд, 1997.

⁴ Уз њега свакако треба поменути Николу Милошевића, Ђорђија Вуковића, Јовицу Аћина, па и Милана Комненића, уредника Просветине библиотеке *Еротикон*.

Иван Чоловић је место у нашем научном пантеону заслужио и чињеницом да је створио и да током још мало па четири деценије (од 1971) с успехом одржава едицију *XX век* у којој се појавило много вредних превода дела аутора који имају сензибилитет сличан Чоловићевом, а осим тога, штампана су и бројна вредна дела домаћих, као и аутора из суседства. Он је оснивач и уредник едиције, а од 1988. је и издавач. У овој библиотеци изашла су између осталих и таква дела као што су *Проучавање култура* Клифорда Герца, *Дух времена*, Едгара Морена, *Национални идентитет* Ентони Смита, *Измишљање традиције* Хобсбаума и Рејндера, Саидов *Оријентализам*, па *Имагинарни Балкан* Марије Годорове, затим дела Ретклифа Брауна, Еванс-Причарда, Московисија итд.

Добијање престижне Хердерове награде и француског признања Легија части такође говоре да је реч о некоме чијем се стваралаштву мора озбиљно прићи. Стога је чудно да Чоловићево укупно дело није доживело озбиљнију рецепцију у науци и озбиљно промишљање о његовој вредности, недостацима, конкретним резултатима, путевима који су тиме отворени и сл. Истина, новинари се често позивају на неке његове увиде, воле и да га ангажују за тумачења савремених феномена или политичких контроверзи које се испољавају преко неког од такозваних епифеномена или уврнутих подручја. Његове књиге су постале део факултетских курикулума. Но, озбиљних студија о његовом делу нема.

Његова ауторска дела, међутим чине већ повелики број страна. Иако је релативно касно почео да се бави писањем и да објављује, Чоловић је стигао до двоцифреног броја наслова. Прва књига, кратка *Књижевност на гробљу*, објављена је 1983,⁵ а касније је у целости инкорпорирана у његово далеко најбоље и најозбиљније дело *Дивља књижевност* (1985), што је заправо његова докторска дисертација. Уследила је збирка текстова *Време знакова* (1988) а затим и збирка огледа о еротској књижевности и писцима названа *Еротизам и књижевност* (1990). Праву експлозију стваралаштва (или што би он рекао епифанијски подстицај) Чоловић доживљава са почетком рата 1991. Он се укључује у Београдски круг под чијим окриљем је уредио два зборника *Друга Србија* и *Интелектуалци и рат*. За истог издавача је 1994. објавио и књижицу (збирку колумни и предавања) *Пуцање од здравља*. Претходне године је у својој едицији објавио слично концепирану, али нешто озбиљније замишљену збирку *Бордел ратника* (1993).⁶

Чоловићево најозбиљније издање из ове деценије *Политика симбола*, појавило се 1997. године. То опет није монографија него збирка разнородних текстова, почев од озбиљних тематски повезаних радова из првог дела названих „Српски политички етномит“, преко неколицине огледа о фудбалу, Скерлићу или реторици мира, до 32 новинска текста, што је ипак најжалост остао главни и омиљени метод Чоловићевог рада и оглашавања. Уследила је кратка књижица *Када кажем новине* (1999), посвећена анализи писања листа *Политика* током рата, а затим још једна збирка чланака и интервјуа, *Дубина* (2001).

Последњу деценију Чоловић је провео углавном штампајући нова издања својих претходних дела у едицији *XX век*, уз коју су ишла бројна нова издања

⁵ Треба уочити чињеницу да је Чоловић прву књигу објавио тек са 45 година.

⁶ Чоловићево интензивно штампање током овог периода чини га, што би се рекло, ратним профитером.

превода и домаћих аутора. На енглеском су објављена два издања сачињена од превода његових огледа од који једно носи назив *Politics of Identity in Serbia*⁷, а друго *Politics of Symbol in Serbia*⁸. На сајту Пешчаника може се наћи податак да су му дела преведена на бројне друге језике. Што се ауторског рада тиче, треба поменути фељтон о гуслама *Свето или криво гудало*, објављен у дневном листу *Данас*, и нешто што је после више од две деценије личило на покушај монографског научног рада, *Етно – музика света*, (2006). Ова књига заједно са новом серијом политичких колумни које Чоловић под насловом *Вести из културе* објављује на сајту Пешчаника, заслужује посебну пажњу као коначно свођење његовог (квази)научног рада на голу пропаганду, и овом сегменту његовог рада посветићу посебну анализу у другом делу.

У првом делу бих желео да се усредсредим на неколико општих оцена Чоловићевог рада као и да укажем на неколико момената које видим као проблематичне и спорне у његовом истраживању и који се односе како на методолошке недостатке, тако и на супстанцијалне, а пре свега нормативне тезе.

*

Књига *Дивља књижевност* је најважнији допринос Ивана Чоловића нашој култури, и представља један од највиших домета наше хуманистике од Другог светског рата на овамо. За разлику од свих других својих писаних радова, аутор је у овом делу испоштовао све захтеве научног рада. Најважније, *Дивља књижевност* има конкретан истраживачки смисао, план и јасну тезу коју аутор са доста успеха доказује и теоријски образлаже. Сам термин означава посебно поље истраживања у оквиру кога Чоловић представља четири жанра. Књига се састоји од увода и пет поглавља. Увод и последње поглавље „Дивља књижевност као нови фолклор“ имају теоријску функцију образлагања значаја и захвалности истраживачког поља, док четири поглавља представљају четири специфична жанра, односно облика изражавања „обичног народа“ које аутор детаљно, предано и плански истражује. Реч је о новим епитафима на надгробним споменицима, затим новинским тужбалицама и умрлицама, па новим народним песмама (новокомпонованој народној музици) и коначно о спортској штампи. Да би ова истраживања остварила убедљивост и поткрепљеност, аутор је годинама плански прикупљао материјал, селектирао га, класификовао и затим обрађивао у складу са зацртаним намерама истраживања. Поступке које је тада применио, Чоловић нажалост никада више није ни приближно покушао да реализује, што се може тумачити само научном неозбиљношћу и простом људском лењошћу. За ово истраживање, међутим морао је да обилази гробља и пажљиво да бележи натписе на њима, да прати умрлице, да истражује писање спортских новинара, да пажљиво селекује више од 200 нових песама које се највише траже у емисијама *Жеље, честитке и поздрав*, да сакупљену грађу подели у поджанрове и да тек на крају, на основу огромног теоријског апарата, добијеног пре свега од француских антрополога, историчара, филозофа и нових етнолога, врло пажљиво изнесе своје увиде, оспори бројне

⁷ Ivan Colovic, *Politics of Identity in Serbia*, NYU Press, 2002.

⁸ Ivan Colovic, *Politics of Symbol in Serbia*, C Hurst and Co Publishers Ltd, 2002.

предрасуде и непретенциозно изнесе свој суд о квалитету, значају и вредностима нове непризнате, односно „дивље“ књижевности.

Његов тадашњи основни мотив имао је дубоко демократску конотацију, а то је одбрана права на аутохтони, реални живот и стваралаштво презрених народних маса. Наиме, комунистичка елита је од седамдесетих година кренула у оштар обрачун са кичом и шундом, под чиме су се подразумевале све неелитистичке праксе популарне културе, које су захваљујући пробоју тржишне привреде у одређеним сегментима друштва почеле да бујају и у Југославији.⁹ Врхунац тог неопросветитељског лудила је озлоглашени Конгрес културне акције одржан у Крагујевцу 1971. под идеолошком и организационом палицом тадашњег секретара ЦК Србије, Латинке Перовић. Основна идеја ове манифестације и крсташке политике која је годинама после тога вођена била је борба против кича и шунда, односно сузбијање стрипова, новокомпоноване музике, филмова црног таласа, нових часописа са слободнијом тематиком као што је био *Чик* итд. Комунисти су хтели да сузбију све оно што је спадало у масовну културу и што је одударало од њиховог ултрапросветитељског идеала. Чоловић је спадао у групу интелектуалаца која је бранила право народа на „уживање“ у свим овим производима на начин на који у сличним производима уживају и њихови парњаци у слободним земљама. И у свом докторату он дакле пре свега брани демократско право обичног човека да ствара своје неелитистичке артефакте, да у њима ужива, тугује и да преко њих остварује комуникацију са окружењем, прецима или будућим нараштајима.

Најбоље је навести самог Чоловића: „Дакле, реч је о изузетно богатој и разноврсној грађи чије је истраживање за фолклористику, рекло би се, подстицајно бар колико и трагање за усменим фолклорним стваралаштвом у чистом стању.“ Чоловић се овде бори против класичног комунистичког пуританства које је признавало само анахрони фолклор а презирало нове производе савременог фоклора. Указујући на проблем он каже: „Писмен човек у овом смислу негује своју писменост, он је свесно писмен и то наглашава, пре свега тако што га погађа свака полуписменост, која профанише свето писмо. Он високо цени пасторалног аналфabetу, усменог народног певача с почетка XIX века, али презире данашњу дивљу писменост и њену књижевност.

Међутим, творевине какве су нови епитафи, новинске тужбалице, нове народне песме и фудбалске приче, за своју публику значе много више него што њихов минорни статус на лествици признатих културних вредности подразумева. Оне имају важну улогу у личном, породичном и друштвеном животу најширих слојева становништва, преко њих се одвија симболичка комуникација међу члановима ужих и ширих заједница, у којој се утврђују и размењују темељни вредносни ставови и обликује својеврсна фолклорна „филозофија“ живота. Дивља књижевност има исту сврховитост коју Мелетински приписује митској мисли: „усредсређена је на такве 'метафизичке' проблеме као што су тајна рођења и смрти, судбина итд., који су у извесном смилу периферни за науку и у вези са којима чисто логичка објашњења не задовољавају увек људе чак ни у савременим друштвима“. Она је настала на темељу опште писмености и развоја модерних средстава комуникације, која су умногоме изменила лик наше културе, али не и

⁹ О томе детаљно у чланку „Идеолошки и политички сукоби око популарне музике у Србији“, *Филозофија и друштво*, бр 2/2004.

њен дух. Показало се да прелаз са културе засноване претежно на усменој комуникацији на културу писма, штампе и модерних масовних медија сам по себи није довео, бар кад је о нашој средини реч, до радикалне промене свести или, како би антрополози рекли, „ума“ фолклорног човека. Дивља књижевност је, по мом мишљењу, елемент једног алтернативног, паралелног културног стила, који мада заснован на општој писмености и просвећености изневерава за њих везан идеал човека, али не и човека самог¹⁰

Овде треба уочити и истаћи неколико момената. Чоловић од комунистичког идеала „новог човека“ брани човека самог, дакле реалног, обичног човека, затим Чоловић брани право обичног човека да живи своје митове, своју ирационалност, да се тим средствима служи у разрешавању великих радости и великих трагедија како су то увек чинили и други људи, дакле без нужности свођења на чисто рационалистичке форме опхођења, доживљавања и разрешавања. Коначно, он сматра да тај човек своју дивљу културу и њене производе развија сам, супротно жељи власти односно господара. Почев од 1991. Чоловић напушта све ове елементе и усваја потпуно другачија схватања, о чему ће више речи бити касније кад будемо обрађивали његову доминантну тезу из времена рата, тзв. *XMB* (скраћено од *His Master's Voice*, односно Глас свога господара). Још један занимљив и индикативан моменат за уочавање ове промене јесте чињеница да Чоловић који овде индиректно напада Латинку Перовић и њен најважнији културолошки пројекат, од почетка рата постаје веома близак са госпођом Перовић и до дан-данас (исто као и Петар Луковић, други важан критичар ККА) игнорише своје некадашње радове, углавном радећи и пишући све супротно од оног што су износили пре рата.

Дивља књижевност је дакле имала све одлике озбиљног и убедљивог научног дела бранећи једну веома важну тезу за нашу науку и за генерално разумевање популарне односно народне културе. Међутим, већ следеће Чоловићево дело рађено са релативно озбиљним претензијама, *Еротизам и књижевност*, не успева у потпуности да оправда своје објављивање. Чоловић је у овој књизи направио компилацију разноразних својих огледа који су чини се настајали уз читање француске еротске књижевности и литературе о таквим књижевним делима, коју је овај аутор преводио. Осим нешто дужег рада о Маркизу де Саду, ту се налази још шест огледа које повезује једино заједничко занимање за еротизам. Чини се да је основна теза коју аутор жели да изнесе у принципу понављање тезе из *Дивље књижевности* о вредности жанрова паралитературе или табуираних артефаката (у овом случају еротске и порнографске књижевности). Али осим тога читалац не добија богзна шта осим препричавања Садових и Рестифових дела. Вероватно је најзанимљивије у вези са овом књигом то да је неко код нас први пут на тај начин писао о овим шкакљивим и провокативним књижевним делима. Могуће да је ова чињеница да ту нема баш шта да се каже заслужна за то да Чоловић није покушао да од скупљеног материјала направи кохерентно монографско дело.

А онда је почео рат који је донео нову врсту инспирације и све израженији политичко пропагандни аспект у Чоловићевом делању. Моја теза је да је током деведесетих уз фокусираност на овај ниво Иван Чоловић још увек покушавао да задржи и свест о потреби да се политичке тезе и анализе бар делимично ставе у

¹⁰ Иван Чоловић, *Дивља књижевност*, Нолит, Београд, 1985, стр. 284-287.

контекст глобалне, универзалне науке и сличних искустава других народа, да би после 2000. наш аутор отпустио кочницу и прешао у воде чисте, огољене пропаганде која ни најмање не води рачуна о објективности и основним узусима науке које би један научник требало да задовољи у свом јавном деловању.

О озбиљном раду већ од почетка деведесетих више није било ни помена, па су књиге из овог периода постале компилације онога што је са мање или више озбиљности Чоловић прикупио у протеклом периоду. Да размотримо, међутим, тезе које он у овом периоду износи.

Споран је пре свега његов однос према рату. Његово становиште је *a priori* пацифистичко, дакле рат је у било ком облику неприхватљив. Ова нормативна утопија супротна је искуству читавог света, укључујући и праксу најразвијенијих и најлибералнијих држава. Узроци рата нису само ирационални нити је рат само резултат мржње и манипулације елита народима, како би се по Чоловићу закључило. Рат је (историја то показује) често једини начин да се реално постојећи сукоби између две државе или два народа реше. Оружани отпор или сукоб је често једини начин да неки народ себе заштити од намере другог народа да га понизи, политички потчини, експлоатише или чак уништи. Историја расправа о праведности рата је дуга и, као што је познато, либерални аутори нимало нису заостајали у оправдавању рата у односу на конзервативне или ауторитарне.¹¹

Узгред, то је још један проблематичан моменат у Чоловићевој анализи. Када говори о рату и налази примере у новијој српској публицистици оних који развијају тезу о пожељности рата, Чоловић их повезује с двојицом прокажених немачких аутора, Фон Кајзерлингом и Фон Лудендорфом,¹² који су почетком прошлог века развијали такве теорије о витализму и о рату као најбољем начину за обнову народне енергије. Ово повезивање с њима код обичног читаоца изазива директно изједначавање скорашњих српских и хрватских ратова с нацистичким и фашистичким авантурама из прве половине прошлог века. Било би много поштеније да је поред ова два аутора Чоловић ставио нпр. једног Хегела који је износио идентичне теорије о рату читав век пре њих. Још поштеније би било да је навео веома сродне белицистичке ставове нпр. Џона Стјуарта Мила, водећег англоамеричког либералног мислиоца, о значају рата за виталност нација и моралну обнову.

Дакле, основни проблем је почетна хипотеза, тј. питање оправданости и суштинске неизбежности рата као стално присутне могућности у животу било ког народа. Ако се ова хипотеза прихвати као реалност и нужност, онда нужно следе сви они елементи које Чоловић описује као феномене рата: и хомогенизација, и пропаганда, и величање, и посвећење жртве (јер како иначе објаснити човеку смисленост његовог умирања у рату ако то није жртвовање за одбрану свог народа),¹³ и исмевање, и понижававање непријатеља итд. Српски, хрватски или

¹¹ О овом проблему и о крајње афирмативним ставовима либералних аутора као што су Мил, Фон Мизес или Токвил о рату погледати Миша Ђурковић, *Капитализам, либерализам и држава*, Филип Вишњић, Београд, 2005, стр. 269 и Миша Ђурковић, *Политичка мисао Џона Стјуарта Мила*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 59.

¹² Иван Чоловић, *Бордел ратника*, стр. 125.

¹³ О том крајње конроверзном проблему писали су најзначајнији политички мислиоци од Томаса Хобса до Јаел Тамир. Али Чоловића то не занима. Иако политика доминира у његовим делима (која су вредносна и политичка читања новог фолклора, а касније и нове елитистичке књижевности),

бошњачки народ је током протеклих ратова користио иста пропагандна средства која одувек користе и други, па и најразвијенији народи данашњице. То што је домаћа пропаганда примитивнија будући да је слабије развијена и мање користи научна достигнућа манипулације, не значи да је више треба осудити од западне.

Бар смо 1999. могли да видимо како се приликом покретања ратне машинерије западних земаља наводно независни медији до краја стављају у функцију ратне политике и пропаганде својих режима. Е, то Чоловић већ није анализирао. Ту долазимо до низа методолошки и суштински па чак и морално спорних тачака у његовом раду. Током рата 1999. Чоловић је написао књигу *Кад кажем новине*¹⁴ у којој је анализирао пропагандни рад листа *Политика* током неколико месеци ратовања. Далеко богатији, занимљивији и истраживачки провокативнији материјал који су тих месеци произвели бројни западни листови, недељници, хумористички часописи или електронски медији остао је ван домета његових интересовања. Исто као што су ван његове анализе остали бројни брутални примери западне пропаганде развијени кроз популарну културу током деведестих где је систематски и с бројним расистичким примесима исконструисан један лик Србина као дивљака, убице, болесника, варвара, примитивца, речју ирационалне особе *par excellence*.

Ову своју позицију Чоловић је покушао да разјасни још у децембру 1991. у тексту „Пропаганда рата”.¹⁵ Слично Небојши Попову који је у предговору за *Српску страну рата* објашњавао да треба да почистимо прво код своје куће, Чоловић објашњава да га пре свега погађа пропаганда београдских и српских медија. „Ја сам њен објекат и њена жртва. Од ње морам да се браним, за њу се осећам одговорним”. Човек би питао, па зар нас 1999. није пре свега погађала НАТО пропаганда, зар нисмо били пре свега њене жртве и објекти? Но и тада је Чоловић опет обрађивао само српску пропаганду, а западну остављао по страни.

Он, додуше, каже да га занима и хрватска и то како се исти топоси и исти методи срећу на обе стране. Међутим, тога у његовим истраживањима има много мање и бројни познати и бизарни примери попут песме „Danke Deutschland” или врхунских усташких производа Томпсона, Шкора и сродних момака нису захваћени Чоловићевим пером. Зашто? Зашто је четништво (иначе крајње пристрасно представљено у овом делу) толико инспиративније од усташтва и његове иконографије, ако се аутор већ подухватио компарације? Треба погледати, на пример, занимљив чланак Кетрин Бејкер у којем се анализом Томпсоновог парадискурса показује значај естрадне историографије односно естрадног ревизионизма за дефинисање савременог схватања идентитета у Хрватској.¹⁶ О утицају и положају ратничког фолка у Хрватској и Србији добро говоре следећи

очигледно је да он о политичкој теорији нема појма. Чоловић не само да не познаје класичну политичку теорију, најважније мислиоце и њихове ставове, него не поседује ни најелементарнија знања из области међународних односа, геополитике и сродних дисциплина без којих је немогуће разумевање савремених политичких токова, где је наш простор у доба глобализације често само несвесна рефлексија доминантних трендова у економији, политици и посебно популарној култури.

¹⁴ Иван Чоловић, *Кад кажем новине*, Самиздат Б92, Београд, 1999.

¹⁵ Иван Чоловић, *Пуцање од здравља*, оп.цит. стр. 7.

¹⁶ Catherine Baker, „Showbusiness historiography in Croatia: myth, war memory and Marko Perković Thompson”, чланак представљен на конференцији *Хисторијски митови у земљама наслеђеницама Југославије*, Дубровник, 16–18 септембар 2004.

подаци: Томпсон са свим фашистичким обележјима окупи 50.000 људи у Сплиту или 40.000 у Загребу (снимак концерта је емитован на другом програму ХРТ), док Баја Мали Книнца наступа у кафанама у Болечу.

Још је занимљивије питање зашто код Чоловића нема ни помена бошњачке ратне пропаганде и посебно њихових продуката ратне популарне културе? А има ту крајње занимљивих момената. Рецимо, чувени Ризо Хамидовић са хитовима „Бајрам дође, Босна гори” („није знала Босна шта душманин знаде”) или „Родни крај Санџак” (с финим спотом у коме се приказује независни Санџак с босанским љиљанима) или „Ја син сам твој” („Крене ли душман ти на зиде, у сан старих мезанова, удариће на шехиде што крв ће лити за брда ова”). Па рецимо химна 505. Бужимске („505. Бужимска витешка бригада у бој креће у бој креће, све до Дрине, све до Дрине она стати неће. Отимамо висове, убијамо злотворе...”), па хит „Побиједићемо ове године, побиједићемо ми, ми ћемо у Босну а гдје ћете ви, ви душмани”. Затим чувена песма „Муцахедин турски син, бори се за Босну срцем свим” Махира Бурековића¹⁷ или корачница „Ми смо војска Алахова, за ислам се боримо, дати живот за слободу, никог се не бојимо”¹⁸.

Занимљив је и ратни опус сарајевских рокера испуњен љубављу према Изетбеговићу (Дино Мерлин: „Не би сјала тако јако ова моја лијепа авлија, ја бих свијетло звао мраком да те није Алија”). Затим Тифине: „Босна мора побједити” и „Понеси заставу” итд. Или како прескочити Авдагу Врапца и његов ратни хит „Ето Мује све до Београда”: „Ој душмане сад ћеш видјет јада, ето Мује, ето Мује све до Београда”.

На овом месту морам да подсетим и на веома занимљив случај хрватских рокера који су се са почетком домовинског рата сви као један ставили у службу домовине остављајући читав низ значајних трагова о томе како рок музика може да служи у политичко пропагандне сврхе исто као и било који облик фолка. О томе сам иначе детаљно писао у есеју „Разматрања о ’Турбо фолку’“ где сам критиковао читав низ стереотипа и општих места које један од оних интелектуалних превараната који су профитирали од југословенске кризе дведесетих, Ерик Горди, износи у својој књизи *Култура власти у Србији*¹⁹. Горди натегнуто хоће да покаже како је ТФ како би Луковић рекао био „звучна слика“ Милошевићевих ратова, за разлику од урбаног рокенрола који је Милошевић наводно плански уништио. Хрватски случај потпуно разбија његову (у то доба и Чоловићу блиску) тезу, те стога ни на ову као ни на бројне друге примедбе Горди никад није одговорио иако му је критика, уосталом као и Чоловићу, била позната.

Зашто Чоловић све ово игнорише иако се и у доба кад је писао *Бордел* или *Пуцање*, а нарочито после, могло доћи до неких од ових поткултурних продуката? (Београдски круг којем је Чоловић припадао имао је редовну комуникацију и размену с одређеним загребачким и сарајевским круговима током рата, а понешто

¹⁷ Ово је додуше једина референца тога типа, поменута узгред у фусности Чоловићевог текста „Политички фолклор и религија”. А песма и идеолошки и вредносно, па и музички чезне за детаљном анализом какву је Чоловић спроводио нпр. над опусом Крунице. Види Иван Чоловић, „Политички фолклор и религија“ у *Зборник Етнографског института САНУ*, књ. XLVI, Београд, 1992.

¹⁸ Види на www.youtube.com/watch?v=TxQV4qhtNKg

¹⁹ Ерик Горди, *Култура власти у Србији*, Самиздат Б92, Београд, 2001. Погледати и Миша Бурковић, *Диктатура, нација, глобализација*, оп. цит стр. 205.

су приказивале и овдашње телевизије.) Чини се да је одговор да то није било политички коректно. Чоловић је током рата прихватио становиште да је ТФ, односно нови фолклор производ господара,²⁰ односно власти као што је изгледа прихватио и западну поделу према којој су Бошњаци били жртве, а тиме је њихова пропаганда (адекватна пропаганди остале две стране) била табуирана за критичку анализу. То је већ јасан политички став који нема везе с научним приступом. Зли језици би рекли да би таквом анализом Чоловић себе компромитовао у очима западних донатора који не би волели да виде бошњачку пропаганду (или не дај Боже своју) постављену у исти ранг са српском. Тако би вероватно изгубио донаторску подршку за преводе издања, а искрено не верујем ни да би имао једнаке шансе за Хердера и Легију части.

Ово је свакако морално веома проблематична позиција. Било би лепо када би Чоловић једном изнео тачан попис свих западних институција и фондација које су помагале његово деловање па би нам онда вероватно било јасније зашто је своје анализе ограничио на Србију и Балкан. На пример, на сајту *Пешчаника* за који Чоловић већ неколико година пише колумне, раније је стајало да га помаже *Норвешка народна помоћ*. То је парадржавна НВО повезана с норвешким радничким покретом. Новешка је нпр. земља која је пре девет година учествовала у бомбардовању Југославије и којој свакако иде у прилог накнадно пропагандно оправдавање тадашњег бомбардовања као неопходног за сузбијање наводног српског национализма. А и сâм *Пешчаник* и Чоловић се углавном тиме и баве.

А уз моралну, у питање долази и научна убедљивост када се уочи чињеница да Чоловић у својим истраживањима скоро никада не примењује истински компаративни приступ. Заправо, литература коју користи је врло ограничена и у суштини недостају права истраживања нпр. проблематике ратног фолклора и ратне популарне културе рађена у западним научним заједницама. Наиме, то су земље и културе које су највише ратовале у последњих неколико стотина година, затим културе с најразвијенијом урбаном културом, а и с најразвијенијом науком, па је стога разумљиво што су најозбиљнија истраживања односа популарне културе и, пре свега, музике, рата и политике рађена управо у тим земљама.²¹ Чоловић то или не познаје (што је научно проблематично пошто он чита и енглески и француски), или намерно изоставља (што је и морално проблематично), или га напросто мрзи да се тиме бави.

Моја основна замерка Чоловићевом раду јесте то што своја вредна истраживања није ставио у контекст глобално постојеће науке која има изузетно много да каже о значају и функцијама популарне музике у рату. Довољно је пратити америчко крајње контроверзно и контрадикторно искуство од грађанског рата до данашњих дана. Чоловић је могао нпр. да узме само Вијетнамски рат и да уочи огроман број политичких и друштвених аспеката у којима се популарна музика јавља у крајње супротстављеним улогама и ставовима. (нпр. кантри је произвео и снажан талас антиратне музике, али и веома белицистичку струју која је подржавала „наше момке” у рату). Његова истраживања тако заправо губе

²⁰ Видећемо како после 2000. Чоловић поново мења становиште покушавајући да за нове политичке потребе преради ранију тезу о борби нових власти против слободног, прогресивног стваралаштва ТФ музичара. Како се то претвара у карикатуру, погледати у другом делу огледа.

²¹ Део тих аутора је поменут у мом есеју „Рат и популарна музика“.

универзални научни контекст и остају у оквиру онога што се назива теоријски национализам (бављење само својим локалним феноменима као да су они јединствени у свету). А таква позиција повлачи мноштво проблема пре свега кад је у питању кредибилитет изнетих теза и порука.

Последњи покушаји поштовања узуса науке и стављања балканских и српских дешавања у оквиру глобалних кретања налазе се у неким есејима сакупљеним у *Политици симбола*. Нпр. у есеју *Банка* који се налази у првом делу књиге, где Чоловић покушава да етнизацију политике на Балкану стави у укупан европски контекст анализирајући и сведочанства о јачању етничких тензија у европским државама и етничком политиком вођених мера којима су прибегавале власти разноразних европских земаља, укључујући и Британију, Француску, Немачку или Грчку. „Дакле, разумевање и тумачење српских политичких митова (али зашто опет само српских? М. Ђ.) који су оживели током последњих година, у тренутку кризе и рата на тлу бивше Југославије траже контекст балканске и европске савремености... Скандалозне, неподношљиве, екстремне поруке које шаљу ови митови, само су варијанте сличних на разним европским језицима давно формулисаних порука истог значења, које се у неким деловима Европе данас преносе с мање буке и беса него јуче, али чија заводљивост и политичка употребљивост нису зато мање...”²²

Човек се пита зашто Чоловић ни у једном тренутку не помиње етнизацију албанске политике на Космету, која је после Титове смрти прва започела да се експлицитно манифестује са чувеним етнички мотивисаним протестима у Приштини 1981. и која је значајно утицала на укупну етнизацију југословенске политике током осамдесетих. Зашто Чоловић никада није истраживао њихове митове, начин на који је остваривана хомогенизација укључујући и убијање оних Албанаца који су прихватили лојалност према Србији? Зашто није критиковао њихову самогетоизацију у деведесетим и одбијање да се укључе у парламентарни и политички живот Србије, што би помогло да се демократизује читав политички живот? Бојим се да је одговор као и у случају Црне Горе опет везан за чињеницу да Чоловић прихвата западну перцепцију о добрим и лошим етнонационализмима, а што је на другом нивоу опет везано за политичку коректност и западне изворе финансирања. Није ми никако јасно зашто Чоловић – ако критикује бретонске сепаратизме – не критикује и црногорске и косметске.

Иван Чоловић делимично компаративну методу користи и у есеју о фудбалским навијачима,²³ износећи низ примера како су спортске приредбе и њихови посетиоци повезани са политиком у Француској, Италији, Белгији. Међутим, и у остатку књиге односно њеном највећем делу та перспектива изостаје. Можда кључну примедбу методу који Чоловић користи у *Политици симбола*, дао је анонимни рецензент енглеског издања ове књиге који је потписан као Highduke.²⁴ Он каже да је већина есеја посвећена припадницима екстремне деснице у Србији, које Чоловић жели да представи као да су политички мејнстрим. Односно, то би било као да се бели супрематисти и сличне расистичке групе представљају као да

²² Иван Чоловић, *Политика симбола*, стр. 77.

²³ Види Иван Чоловић, „Фудбал, хулигани и рат“ у *Политика симбола*, Радио Б92, Београд, стр. 247.

²⁴ Његов приказ може се наћи на страници Амазона на којој је представљено поменуто Чоловићево издање.

чине мејнстрим Републиканске странке у САД. Ово заиста и јесте проблем у читавом Чоловићевом раду. Он на крајње перфидан начин сваки дискурс који се залаже за грађење, стварање, очување српске културе и традиције вештачки пакује у нацизам, расизам, национализам и остале политички некоректне изме. Он не само да исмева незграпне, опасне или девијантне покушаје тог дискурса, него сматра да је сâм такав дискурс неприхватљив, чиме се не супротставља само српској пракси, већ заправо самим темељима европске традиције и савремене политике. Иако Чоловић по правилу никад јасно не развија нормативни и политички систем за који се залаже, већ се код њега рад своди на стару праксистичку максиму о критици свега постојећег (осим сродно мислећих људи са левице који су изузети из његове критичке перспективе), једина теорија коју имплицитно налазимо иза његових залагања и ставова јесте нека врста анархизма, односно популарна француска верзија троцкизма.

Чоловић надаље у својим анализама не успева на прави начин да приђе улози четништва и позицији неочетничке музике у укупном процесу „буђења народа“ од 1988. надаље. Његове анализе имају доста значајних увида попут уочавања етницизације политике и начина на који је радни народ прерастао у српски. Међутим, услед своје основне претпоставке (ХМВ теза, види испод) за њега је народ искључиво предмет манипулације и усмеравања од стране политичке елите и вођа па је тако и четништво по њему пројектовано од стране Милошевића, цркве, интелектуалаца и режима. Тако он каже: „Понос радио заправо нуди фолклорну... верзију данас доминатне политике у Србији”.²⁵

Ово напросто није тачно. Однос Милошевића према српском национализму и посебно према неочетништву као манифестацији антикомунизма и национализма је крајње контроверзан. У есеју „Поетика и политика националфолка“ као и у есеју „Национализам и популарна музика” из *Диктатуре* покушао сам и, чини ми се, успео да покажем да је реч о два идеолошка и политичка противника који су у једном тренутку морали да иду под руку. Дакле, Милошевић је у свом успону морао да се прилагоди оживљеном национализму који се код Срба подизао по истој логици по којој се подизао и код свих осталих источноевропских народа, да би га се отресао и чак ушао у директан рат с њим чим је то могао (тзв. политика Мир(а)). Неочетништво је у прекодринским земљама постепено прихваћено као мејнстрим, а у Србији је било герила и то управо показује случај радија Понос који је угашен из политичких разлога веома брзо након почетка рада. О Милошевићевим идеолошким погледима најбоље сведоче неокомунистички дневници Мире Марковић и *Књига о Милошевићу* Борисава Јовића.²⁶

Теза о ХМВ (или His Master's voice) јесте Чоловићева тврдња да је народни певач, односно стваралац нових фолклоризованих артефаката заправо „puppet on a string”, лутка на жици елите и режима. Дакле, по његовом мишљењу певач пева оно што мисли да је његово изворно колективно несвесно, али је у ствари то код њега ставила, усадила и развила режимска пропаганда. Ову тезу он износи у *Борделу ратника* када каже да је глас народа заправо глас његовог господара.²⁷ Ово упрошћено схватање односа народа и елите прилично је карактеристично за нашу

²⁵ Иван Чоловић, *Бордел ратника*, стр. 99.

²⁶ Борисав Јовић, *Књига о Милошевићу*, ИКП Никола Пашић, Београд, 2001.

²⁷ Иван Чоловић, *Бордел ратника*, стр. 25, такође и стр. 157 и 165.

недемократску левицу. Исту тезу дели и веома цитирани Иво Жанић, Чоловићев парњак на хрватској страни који каже: „Такви сујави – имагинарији – нису статични него се садржајно, значењски и функционално преустројавају овисно о односима политичке моћи. Имагинариј који нека елита одабере како би кроза њ управљала језиком перцептивним схемама и вредноћама циљане друштвене скупине и хијерархијом њене праксе има сврху да фиксира емпиријски ред на који ће се одређена идеологија позивати и у њему се проналазити”.²⁸

Чоловић не верује у демократију и не верује да људи могу сами да мисле, осећају, стварају или чак да врше демократски притисак на елиту да се прилагођава њиховим захтевима, интересима, погледима итд. Ово је још један парадокс Србије да људи који су перјанице цивилног друштва у ствари не верују у саму идеју грађанског друштва будући да цивилно друштво своде на неколико елитних организација (просвећених) које служе за политички притисак усмерен ка промовисању њихових идеолошких и вредносних погледа. Дакле, проблем је што Чоловић из ратног периода народ види као безобличну масу која се понаша у складу с демијуршким потезима и калупима елите која од њега и с њим ради шта хоће. Овај суштински антидемократски, троцкистички поглед на свет по мом мишљењу дубоко је погрешан. Колико год демократија била угрожена услед разних фактора као што су војноиндустријски комплекси, спрега капитала, политике и медија, стално настојање елите да манипулише грађанима, утицај спољног фактора који ретко кад стварно прижељкује демократизацију земље итд, либерална демократија што је могуће информисанијих и слободнијих људи остаје најбољи идеал који имамо и за њега се вреди борити уз стално подстицање људи да својим инцијативама бране и шире индивидуалну и колективну слободу ма ко је угрожавао.

Овде се треба подсетити већ поменуте промене његових ставова у односу на период пре рата. Све до рата, Чоловић је био на страни својих књижевних јунака и чини се да је бранио демократски принцип, достојанство и слободу тих маргинализованих људи да своју културу и разне врсте хроника и записа својих вредности, идеја, осећања, односно своју популарну културу третирају као значајне парауметничке продукте којима се осмишљавају и обогаћују животи највећег дела становништва. То се посебно види у Чоловићевој најбољој књизи *Дивља књижевност* где се повремено чак осети не само разумевање за те људе већ и жеља да се они заштите од елитиста који се с презиром односе према читавом том богатом, проживљеном и искреном стваралаштву.

С ратом се то мења. Као да се Чоловић уплашио тога што су ови људи у тешким временима проговорили гласом каквим у рату иначе сви народи и говоре, грубим, ружним, бруталним, митоманским. Он је прешао на страну елите против које је до јуче био и почео је углавном да презире и напада исте јунаке чијим се стваралаштвом и даље бавио.²⁹ Нигде нема покушаја да се стварно разумеју страхови, осећања, врлине тог човека који у рату пева о својим вођама, а мрзи оне с којима ратује бојећи се да се њему и његовој деци не деси исто оно што се

²⁸ Иво Жанић, „Хајдуци, кметови, аскери и витезови”, *Полемос*, бр. 1, 1998.

²⁹ Идентична трансформација десила се и код Петра Луковића. Треба погледати његове ставове према Латинки Перовић и Конгресу културне акције изнете у књизи *Боља прошлост* и ставове према „турбо-фолку” после 1990.

дешавало тек коју деценију раније његовим очевима и дедовима. Тај део код Чоловића не постоји као ни разумевање чињенице да је национална еуфорија могла у Србији и међу Србима да провали исто као и у другим земљама након слома комунистичког интернационализма.³⁰ Без подстицаја елите. Пре ће бити да је било обрнуто и о томе најбоље сведоче управо прекодрински крајеви и највећи део опозиције у Србији који су остали привржени неком облику неонационализма и када је Милошевић кренуо у борбу против њега.

Иван Чоловић је, као и многи наши аутори чини се, временом све више свој научни рад прилагођавао својим политичким ставовима и борби против српског национализма као основном подстицају за интелектуалне и политичке кругове у којима се креће. Одличан пример је његов однос према новоцрногорском квазинационализму који је један бесловесни фалсификат, невероватна митоманска конструкција која нема никакве везе са стварном историјом Црне Горе. Последњих десет година нова елита ове републике искористила је за потпуну прераду свог идентитета, симбола, митова и историјског памћења стварајући на тај начин сасвим исконструисану основу за квазилегитимисање свог политичког пројекта заокруживања државности и прављења нове нације којом треба оправдати своју власт. Дакле, класичан пример измишљања нације у традицији коју је Ерик Хобсбаум најбоље анализирао, са гомилом невероватних артефаката и митоманских псеудоисторијских књига какве је објављивала чувена Дукљанска академија.³¹

Међутим, услед свог политичког става Чоловић опет игнорише овај нови фолклор и индустрију симбола, идентитета, језика, цркве коју је Ђукановићев режим подстакао и пропагирао како би легитимисао своју изразито криминалну владавину. Претпостављам зато што је његова сарадница Латинка Перовић здушно помагала тај пројекат као што су и бројни други интелектуалци из круга коме припада Чоловић на разне начине били ангажовани од стране Ђукановића, као и зато што су западни центри моћи помагали овај етнополитички пројекат. Штавише, једини предмет Чоловићевих анализа јесу гусларски представници просрпске стране које би он да спакује у музеј. Оне прве помиње само у једној реченици која излаже крајње позитиван став аутора према Ђукановићу и његовом пројекту. У фељтону *Свето или криво гудало* Чоловић каже: „...присталице независне Црне Горе и представници црногорске националне елите који се труде да *обнове* (курзив М. Ђ.) слику посебног, од Срба независног црногорског националног идентитета...”³²

Тако је овај истраживач дошао у ситуацију да према народу и култури којем припада примењује мерила различита од оних која прихвата за друге народе. На

³⁰ У књизи *Етно* и сâм Чоловић наводи речи Марте Себешћен и састава Музикаш који су се откривањем, изучавањем и репродуковањем свог народног блага бавили из класичних националистичких побуда видећи то и као начин протеста против комунизма који су перципирали као руску окупациону идеологију, што је био случај у већини источноевропских земаља. Види Иван Чоловић, *Етно*, XX век, стр 74.

³¹ Погледати мој чланак „Председнички избори у Црној Гори и разарање националне свести у Србији“, о Ротковићу, Никчевићу, Брковићу и сл. у *Социолошки преглед*, бр. 1/2008. Да све буде још тужније, чувени зборник о измишљању традиције Хобсбаума и Рејнцера објавио је управо Чоловић у едицији XX век.

³² Види Иван Чоловић, фељтон „Свето или криво гудало“, *Данас*, 31.12.2005 – 10.01.2006.

ово је недавно указао Слободан Владушић.³³ Он подсећа Чоловића да није у реду што се буни против тезе о потреби државног популарисања и промовисања српске културе у иностранству, а истовремено објављује књиге норвешких и пољских аутора уз финансијску помоћ специјализованих агенција тих земаља за промовисање својих култура у свету. С овом позицијом је проблем у томе што (осим што је лицемерна) не нуди стварне и реалне моделе за обнову културе и народа коме припада. Наиме, док елите осталих народа раде на реформи себе и своје националне културе, кругови којима припада Чоловић наступају с троцкистичко-анархистичких позиција које не прихватају било какву националну културу већ их наводно занима само универзална глобална култура човечанства. Проблем је што се глобална култура човечанства управо састоји од партикуларних доприноса припадника појединачних нација који су захваљујући специфичном споју универзалних вредности и свог партикуларног наслеђа могли да стварају неке производе који су улазили у корпус њихове националне културе и, преко тога, укупне културе човечанства. О свакој специфичној култури ипак мора да брине елита тог народа. То јој је коначно обавеза и с позиција укупног људског рода.

Ово што ја кажем не значи да је реч о есенцијално схваћеној, прехибридној, примордијалној итд. култури што би Чоловић крајње перфидно одмах импутирао сваком оваквом залагању. Управо обрнуто, уз то моје залагање као и уз Владушићево, иде пуна свест о томе да је та наша култура специфично историјски продукт и да због тога мора да буде стално отворена, подложна редифинисању и интеркултуралној размени. Али то не мења чињеницу да се она разликује од пигмејске, монголске или мексичке. И као што њихове елите брину о што квалитетнијем развоју својих култура, тако и ми овде морамо да водимо рачуна о што бољем развоју српске културе. Међутим, Чоловић после 1990. никада не даје ниједан конструктиван предлог или алтернативни програм како то радити већ одбацује сваку причу о посебним културама као нацистичку. А то је заиста последњи стадијум пропаганде, као и његова пракса да перманентно прави вештачке конструкте свог противника и да селективно, ван контекста, тумачи њихове речи избегавајући прави дијалог, већ се труди да само дефамира и исмеје сваког чији му се рад или мишљење не свиђа.

Овде се мора поменути и њему посебно омиљена тема о теорији завере што Чоловић користи као један од најчешћих метода за дезавуисање политичких и интелектуалних противника. Теорија завере код Чоловића нажалост нема прецизно значење нити прецизан домен коришћења. Јер да има он би морао да одваја ону врсту псеудоанализе каква се среће код несрећног покојног Ратибора Ђурђевића или Драгоша Калајића коју заиста прати антисемитски дискурс, од озбиљних геополитичких анализа које као део теорије о међународним односима прате сукобе великих сила око енергената, ресурса, тржишта, затим методе којима оне остварују свој утицај, развијају обавештајну и пропагандну мрежу у другим земљама, шире своју културу, масовну културу, језик, организују интелектуалне и медијске пулове и мреже преко којих пропагирају своје интересе, вредности и свој поглед на свет. Дакле све оно што спада у тајну и јавну дипломатију, под тврду и меку моћ.

³³ Види чланак Слободан Владушић, „Чоловић & Видојковић против Пекића и Владушића”, http://www.nspm.org.yu/kulturnapolitika/2007_vladusic2.htm

Не. Чоловић се подмева свакој анализи међународних односа која носи макар зрно реализма и тежи да је обесмисли тако што ће да је исмеје. Тако се *apriori* одбацује сваки дискурс о антисрпском деловању западних сила током процеса распада Југославије, и посебно свака анализа која је предвиђала даље цепање Србије и после одлука Бадинтерове комисије. Иако су се таква предвиђања остварила и теорије се емпиријски показале тачним, Чоловић и даље наставља да их исмева.³⁴ Чак и када сами западни актери јасно говоре да се не придржавају никаквих правила и норми, односно када попут Роберта Купера крајње расистички тврде да за варваре као што смо ми не важе правила цивилизованог света. Али Купера Чоловић не тематизује јер, боже мој, како напасти саветника Тонија Блера и Хавијера Солане?

Истинска је перверзија да се његово лаконско шарлатанство засновано на незнању и лењости да се озбиљно читају и истражују дате области, продаје за науку која наводно неумољиво разара митове. Чоловић заправо ради на томе да се разори и обесмисли сваки покушај да се научно анализира процес распада Југославије, као и да се схвате токови међународне политике и геополитике, а сâм заправо ради на одбрани догми о узроцима распада који потичу од западних пропагандиста. Можда би његову тезу о ХМВ (или ХДВ као *His Donor's Voice*) најпре могли да применимо на њему самом: чини се да је његово дело временом постало „глас његовог господара“, да он само понавља општа места западне пропаганде о току распада Југославије, која сву кривицу своде на српски национализам.

И поред критика које сам овде изнео на рачун Ивана Чоловића, желим да поновим како његово дело сматрам веома вредним пре свега за нашу науку и културу.³⁵ Он је у својим савременим етнолошким истраживањима скупио веома занимљив материјал и бројне назнаке и методе како се том живом и рецентном стваралаштву може на прави начин приступити. Осим тога, и аутори који буду политици приступали с неких других позиција моћи ће из тога доста да науче. То се посебно односи на будућу елиту која мора да трага за неким другачијим и одговорнијим схватањем идеје националне политике. Чоловићево дело сведочи о застрашујућим облицима бруталности, осветништва, мржње и за нас карактеристичне бахатости који експлодирају у одређеним тренуцима ако их елита

³⁴ Недавно се у недељнику *НИН* од 17. 07. 2008. нпр. појавио запањујући текст Мирослава Лазанског, још једног од жртава Чоловићевог „разорног“ пера, под називом „Геополитика бројева“. Овај новинар се пита на основу чега је неко још 1992. године одлучио да Хрватској и другим отцепљеним републикама додели позивне телефонске бројеве од 385 надаље, остављајући празна места између 381 и 385, која петнаест година касније попуњавају новоотцепљени ентитети као Црна гора, Космет, вероватно сутра и Војводина. Друго, када се говори о јавној дипломатији и огромном утицају ЦИА на културну политику САД која се посматра као оружје у глобалним ратовима, постоје већ озбиљна документована истраживања попут књиге *Ко је платио гајдаша?* британске историчарке Френсис Стонор Саундерс. Ово је Чоловићу познато преко моје књиге *Диктатура, нација глобализација* у којој сам нашироко нашој култури представио и њена истраживања. Он то наравно мудро игнорише као и сваки озбиљнији научни захват који му се не уклапа у врло слабо одрживу пропагандну матрицу коју нон стоп врти у последњих петнаестак година.

³⁵ Уз сво поштовање, мислим да ће и поред његовог неприхватања идеје националне културе његово дело ипак свој будући живот имати пре и изнад свега у култури на чијем је језику писано; дакле, у српској.

не контролише на одговарајући начин и који у крајњем збиру највећу штету често нанесу управо сопственом народу.

*

Стваралаштво Ивана Чоловића поделио сам овде у три етапе. Прва, до 1991, у којој су наука и истраживачки рад имали приоритет у његовим писаним делима, друга од 1991–2000 у којој је политичко-пропагандни импулс преузео доминацију уз колико-толико вођење рачуна о елементарним захтевима научне методологије и трећа, после 2000. када се његов рад потпуно ослобађа макар и покушаја да се задржи нека веза са захтевима научне објективности и педантности, те се ослобођени Чоловић претвара у политичара пропагандисту који својим памфлетима треба да дефамира, исмеје и обезбвреди сваког ко му се не свиђа, при чему се губе било какви обзира према јавној речи и према лику и делу људи којима се бави. У последњем делу овог огледа покушаћу да представим ову по мени срамну фазу његовог рада, анализирајући најпре серијал краћих памфлета, *Вести из културе*, а затим нешто већи памфлет назван *Етно*.

Серијал *Вести из културе* Иван Чоловић почео је да пише и објављује крајем 2006. године. Ове колумне се појављују на сајту *Пешчаник* (www.pescanik.net). Пешчаник је радијска емисија коју уређују Светлана Лукић и Светлана Вуковић и која се већ годинама емитује на Радију Б92. У последњих неколико година уреднице су кренуле да шире своју делатност са очигледним пропагандно-политичким намерама. Редовно се објављују књиге са транскрипцијама емисија, које се користе као поводи за промоције и друге јавне наступе широм градова Србије. Од пре неколико година покренут је и сајт који је почетком ове године преуређен, на којем своје текстове објављује један већ повелики број јавних радника.

Овај сајт и сама емисија имају очигледну амбицију да на једном месту окупе све оне старије и млађе јавне делатнике који се подводе под одредницу *друга Србија*, што је термин повезан са зборником који је управо Чоловић својевремено уредио под окриљем Београдског круга. Ова екипа дакле покушава да настави традицију Београдског круга и да буде интелектуално-пропагандна основа политичкој партији која наслеђује традиције Грађанског савеза Србије, Либерално-демократске партије.

Када је уз финансијску подршку Норвешке народне помоћи овај сајт покренут, Чоловићеве колумне биле су један од првих амбициознијих продуката. Тиме је он наставио своју, како смо приметили, главну интелектуалну делатност у последњих петнаестак година, а то је писање кратких цртица којима напада неистомишљенике и покушава углавном да исмеје њихов рад. До сада је објављено 18 таквих прилога у којима су на тапету: 1) академик др Миодраг Матицки, 2) др Ђоко Стојчић, 3) Едуард Лимонов, 4) Љиљана Хабјановић-Ђуровић и Српска православна црква, 5) публициста Владимир Димитријевић и владика Николај Велимировић, 6) писац и академик Драгослав Михајловић 7) академик Матија Бећковић, 8) митрополит Амфилохије и опет Српска православна црква, 9) др Слободан Антонић, 10) др Слободан Владушић, 11) композитор Светислав Божић, 12) преводилац Драган Мраовић, 13) књижевник Момо Капор, 14) др Миодраг

Радовановић, 15) др Зорица Томић 16) књижевник Игор Ивановић и др Миша Ђурковић, 17) др Мило Ломпар и 18) министар Слободан Милосављевић.

Лако се уочава да остају старе опсесије Београдског круга: Српска академија наука, Српска православна црква, Универзитет, Удружење књижевника Србије, али се појављују и нови ликови које Чоловић по правилу смешта у „патриотске и националистичке“ (што је код њега аутоматски једнако фашистичке и расистичке) снаге. Далеко највећи број обрађених људи спада у значајне ствараоце иза којих стоји озбиљно дело. Ту су озбиљни писци, преводиоци (човек који је између осталог превео *Божанствену комедију*), књижевни критичари, научници, политички мислиоци итд. Бар половина спада у свет науке и иза себе има неки континуитет стварања и мишљења. Основни узуси науке захтевају да се делима, мишљењу и јавним наступима тих људи приђе у целини. Чоловић би дакле, ако се не слаже са нучним делом и ставовима нпр. Миодрага Радовановића о Косову, Слободана Владушића о питањима креирања пожељних вредности у култури и књижевности, или Мише Ђурковића о питањима политичке теорије и културне политике, морао да ишчита њихова дела о датој области, да ишчита наравно и друга релевантна дела о истој тематици, да испоштује компаративни приступ, па да проучи како се о датим темама дебатује у развијеним културама и тек онда да изнесе своје нормативно становиште. Елементарни узуси поштене јавне речи и научне критике као што је познато захтевају да се делу аутора који се разматра приђе крајње објективно, непристрасно и да се поштено и прецизно изнесу његови ставови.

Чоловић је, међутим, као што смо више пута приметили лењ човек кога наравно мрзи да се бави поменутиим областима. Без озбиљног удубљивања у било коју проблематику, он сваком човеку, његовом делу и ставовима прилази крајње пристрасно, са унапред донетим судом и рекло би се задатком а то је дезавуисање и човека и дела. Чоловић се временом свео на ниво два своја истомишљеника и такође колумниста, Теофила Панчића³⁶ и Петра Луковића, који су класични представници типа који је Слободан Јовановић с правом звао полуинтелектуалцима, полуобразованим јавним радницима и новинарима који по правилу никад не завршавају школе и презиру дисциплину и академске узусе (који наравно захтевају озбиљан рад), али утолико више наступају са самопоузадњем некога ко зна све о свему. Тако се и Чоловић нажалост не бави више ничим конкретно, већ се бави свим и свачим са циљем „разобличавања патриотизма“ и свега осталог што му није политички коректно.

Има ту још један проблем, који му је очигледно засметао у Владушићевом тексту. И сâм Чоловић зна да страни финансијери не показују интерес за озбиљну науку и за досадне академске научне расправе, већ за директну сведену пропаганду која промовише онај систем вредности до којег им је стало. Бранећи полуписменог Видојковића Чоловић изгледа брани себе, односно нечисту савест бившег научника који је у међувремени престао да се бави науком и постао Видојковић у свом жанру. Кад већ помињемо Видојковића и потпуно тачан Владушићев опис како је

³⁶ Узгред, Панчић је са својим полуписменим колумнама постао један од најзаступљенијих аутора у библиотеци *XX век*. Волео бих да нам Чоловић објасни који је то квалитет нашао у делу овог стручњака за све, и чиме су несрећни Герц, Хобсбаум, Леви Строс и остали заслужили да се њихови престижни академски радови објављују заједно са новинском паралитералном треш тематиком.

од овог неписменог и необразованог младог човека голом пропагандом направљена звезда, питам се да ли сâм Чоловић заиста сматра да је реч о добром писцу. Он то наравно мудро избегава да уради и уопште се не упушта у сâм предмет анализе и полемике. Међутим, он на крајње перфидан начин у другом делу памфлета покушава овог несрећника да стави у ред Жике Павловића, Макавејева, Љубише Козомаре, Саше Петровића и других истинских великана наше културе које су као припаднике *црног таласа* прогнали почетком седамдесетих година. Перверзија је наравно што избегава кључни моменат да су комунистичке структуре и функционери који су то радили (попут Латинке Перовић) данас његови блиски сарадници.

Чоловић тако хоће да дефамира Владушића избегавајући да се упусти у разматрање проблематике коју је овај човек покренуо, а то је питање вредности и квалитета дела која се одавде пласирају у свет. Док друге културе плански и систематски подржавају превођење најквалитетнијих аутора (захваљујући чему и сâм Чоловић добија новац и подршку), ми не радимо ништа на том плану те се одавде по правилу заиста пласирају само аутори који подржавају ону слику стварности и распада Југославије која је неким фондацијама и државама на Западу потребна. Чоловић наравно уопште не каже да то није тачно, већ напада Владушића због тога што овај књижевни критичар то уочава радећи свој посао научника и хоће да га дефамира поредећи га са комунистичким комесарима од пре тридесет година.

Још је срамније намерно игнорисање онога што сâм аутор каже. Владушићево залагање за интеграцијом српске културе у европски културни простор и за поштовање норми и мерила која важе у нормалним европским државама, Чоловић одмах крсти као „тобожње“, као нешто што овај каже да би његов главни захтев упућен држави изгледао као нешто одмерено, избалансирано. Одмах затим он човеку импутира нешто што овај нигде не каже, а то је наводно залагање за одбрану „сржне, специфично српске и само српске, у Европу неуклопиве и непреводиве српске културе и књижевности.“ Чоловић у последњих неколико година стално прибегава истом методу дехуманизације сваког човека кога критикује, и нужном његовом уклапању у лик неког примитивца који се залаже за примордијално виђење културе, за чист етницитет, за перенијалну, хиљаду година стару и недодирљиву културу која је дакле једнака залагању за чист фашизам.

Ово лажно представљање људи је срамота за човека из науке, али је Чоловићу потребно да би с једне стране заштитио своју лењост и избегао да улази у сложене финесе савремене науке, критике, анализе, спорова и дискусија, а с друге могао да доказује своју омиљену тезу о континуитету српског фашизма који је након пада Милошевића наставио да живи под окриљем Војислава Коштунице, СПЦ, САНУ итд. Проблем је једино што се стварност никако не уклапа у овај модел, па се она непрестано мора натезати, што ћемо посебно видети у анализи књиге *Етно*. Све ово је апсолутно недостојно једног доктора наука.

Има у овим памфлетима и других инспиративних ствари. Нпр Чоловићева одбрана политичке коректности и критика сексизма коју налази у народним изрекама, или залагање да се мора исмејати све што говори о „матици националне духовности“. Но овде посебно треба истаћи детаље који говоре до које мере је

Чоловић раскрстио са елементарним термилошким и методолошким захтевима као што су познавање адекватне тематике и чињеница. Рецимо у трећем прилогу који се бави односом Лимонова према Кишу, он каже: „Уверење да је кључ за разумевање човека у његовим генима, који га наводно на одлучујући начин везују за расу, односно како се то у наше време еуфемистички каже, за етнос или за нацију, то уверење се и данас нуди као тобоже потврђена научна истина.“

Како човек који је објавио Смитову књигу *Национални идентитет* може да напише нешто овакво? Како Иване, побогу можете да изједначавате расу, етнос и нацију? Шта ћемо са свим овим што је наука урадила у последњих педесетак година а посебно у последње две и по деценије, с намером да раздвоји и прецизно објасни ове појмове? Шта ћемо са Коном, Хобсбаумом, Гелнером, Андерсоном, Јаел Тамир? Пошто нигде нисам видео да се Чоловић разрачунао теоријски са свим овим мислиоцима који су нас убедили у нешто друго, једино што могу да закључим је да Чоловић или нема појма о савременим теоријама национализма (пошто је уредник библиотеке рачунам да је бар Смита читао), или да је намерно пренебрегао све што је читао како би за потребе квазинаучне пропаганде дезавуисао сваки говор о националном идентитету као фашизам.

Овај метод најалост није стран Чоловићу и његовим сарадницима и мислим да ће га добро илустровати једно моје лично искуство. Пре скоро десетак година објавио сам два огледа у часопису *Република* који уређује господин Небојша Попов и годинама сам био на списку људи којима се једном или два пута месечно шаље примерак часописа. Међутим када сам крајем 2001. превео сјајну књигу Јаел Тамир *Либерални национализам* предложио сам Попову да приредим један део из ове књиге и да представим саму ауторку (иначе једног од најцитиранијих аутора из ове области) нашој публици, мислећи да ће она бити посебно занимљива читатељству *Републике* зато што даје један другачији, савременији и актуелнији поглед на проблеме национализма и националног идентитета од оног који преовлађује у поменутом листу. Након што сам тај предлог и припремљен текст доставио господину Попову, он је престао да ми се јавља, као и да ми шаље примерке свог часописа. Схватио сам да је проблем управо у томе што сам у часопису који се наводно залаже за дијалог и толеранцију хтео да отворим озбиљан дијалог о овим питањима који би показао сву ненаучност и анахроност ставова о нацији и национализму који ова група интелектуалаца износи. Уместо дијалога, Попов је по методама које је ваља научио док је био секретар партијске организације на Правном факултету, одабрао игнорисање и спречио је читаоце *Републике* да упознају и другачије погледе и схватања. Исти метод препознајем и у овом Чоловићевом настојању.

Још горе је његово потпуно алкаво баратање чињеницама, као да им је трајно рекао збогом. У четвртном прилогу где се бави односом СПЦ према романима Љиљане Хабјановић-Ђуровић, Чоловић каже: „Тривијални роман по тој врсти грађе могао би да се зове верић или црквић, по узору на кримић и љубић. Али за разлику од главног тока жанра на западу, чији главни представници попут фамозног Дена Брауна, по правилу наилазе на осуду цркве, Љиљана Хабјановић-Ђуровић је показала да овај жанр може лепо да се развија, не само без сукоба са црквеним ауторитетима него чак и са њиховим благословом.“

Чоловић очигледно није читао Дена Брауна и ни елементарно није пропратио све контроверзе које су пратиле његове романе, пре свих *Да Винчијев код*. Да јесте, видео би да ова два писца ни у ком случају не спадају у исти жанр. Браунови романи су наративне фикције које су конструисане не да би браниле истину Јеванђеља већ да би нападале и оспоравале званичну историју Цркве и њену догму. Браун не следи Свето писмо, већ следи традицију опскурних параисторијских књига као што су *Храм и ложа*, и друге бројне књиге о масонима, о тајној историји темплара итд. Укратко, сви који су пропратили ову тематику за разлику од Чоловића знају да Католичка црква напада Брауна зато што је његов роман оптужује да скрива стварну историју Христове лозе која је и до данас наводно жива и да је управо та Христова крв, односно наследници његове лозе, оно што представља фамозни Свети грал. Штавише, у роману се говори о реду Католичке цркве који се назива *Опус Деи*, који наводно прогони Христове наследнике и крије праву истину. Овај роман је Католичкој цркви нанео доста штете, иако је сâм аутор стално понављао да је у питању фикција, а не чињенична историја. Управо због тога је сама црква нападала пре свега ефекте погрешне перцепције романа и уложила доста у медијско побијање изложене приче.

Хабјановићкини романи спадају у потпуно други жанр, у ону популарну литературу која се ради уз благослов и подршку цркава по читавом свету. Све званичне хришћанске цркве подржавају лаку литературу која се придржава званичне догме и на тај начин популарише њену историју, али и вредности које она заступа. Таквих романа у Сједињеним Државама има на тоне, а посебно су популарни у католичким земљама. Као што је познато, савремени католицизам је веома отворен ка свим облицима популарне и масовне културе која укључује јако много кича. Ова подршка Хабјановићки не само да није супротна истим трендовима на Западу већ је пре закаснили покушај да се и наша црква укључи у савремене трендове популаризације своје догме и хришћанских вредности. Дакле Чоловић ни овде не говори истину, било због лењости, незнања или намерно.

Али сама религија и хришћанство су њему, чини се, посебно трн у оку. Одавно нисам иначе срео аутора који користи онај стари комунистички речник који уз религију по правилу користи реч „затуцаност“. То се међутим може наћи код Чоловића. За њега је религија по правилу мрак, односно опет фашизам. Тако је за њега прича владике Николаја „верска паралитература односно верска пропаганда“. Свако изјашњавање СПЦ о друштвеним и политичким питањим је неприхватљиво и сведочи да је Србија малтене клерикална држава. Штавише, на тапет ће доћи и министар који пише поезију. Шта Чоловићу код њега највише смета? Па то што су одређене песме посвећене Богу и српским храмовима на Космету и што Чоловић одмах износи суд да се то ради у пропагандне сврхе. Па добро, Чоловићу, има ли било који човек право да верује у Бога и да испољава та своја осећања?

Занимљиво је наравно да се Чоловић бави само СПЦ-ом, као да овде не постоје друге цркве и као да за њих нису везане бројне контроверзе. Ето нпр. духовни вођа једног дела муслимана, муфтија Муамер Зукорлић крши све оно за шта се Чоловић залаже: пре свега секуларно републиканско уређење пошто супротно законима Србије има две венчане супруге.³⁷ Зукорлић и његова исламска

³⁷ Занимљиво је да му проблем полигамије није промакао када се бавио текстовима о Јусу Н Дуру, а да му је промакао пред очима у земљи у којој живи. Види Иван Чоловић, *Етно*, оп. цит. стр. 190.

заједница су у августу 2008. издејствовали да се из продаје повуче *Драгуљ Медине*, роман који говори о једној од Мухамедових жена. итд. Има на сајту и у пракси исламске заједнице врло занимљивог материјала за нашег писца, и бројних примера нетолеранције према својим неистомишљеницима, укључујући и истеривање из верских школа деце оних родитеља који нису подржали Зукорлића у спору са Исламском заједницом Србије на чијем је челу Зилкић. Или шта ћемо са Вехабитским покретом који промовише радикални ислам и претендује да га шири и уз помоћ терористичких средстава. Како све ово остаје ван домета Чоловићевог неустрашивог пера? Па тако што он врло добро зна кога није упутно дирати. Ако Зукорлић ужива директну подршку америчке амбасаде у Србији, то значи да га храбри Чоловић неће узети у разматрање. Жао ми је, али закључак се сâм намеће: Чоловић није човек који заиста брани републиканске и секуларне вредности (јер му не смета кад их угрожавају друге верске заједнице) већ је човек који је себи поставио за задатак да благи и напада искључиво Српску православну цркву.

И сâм сам имао ту част да дођем под „разорно“ перо Чоловићеве критике у прилогу у којем је покушао да исмеје књигу Игора Ивановића *Култура и идентитет: поглед здесна*. И ту је Чоловић поновио све одлике свог садашњег пропагандног рада. Др Миша Ђурковић, аутор неких седам књига, више превода итд, човек који годинама у ову културу систематски уводи вредности класичне либералне демократије као и савремене конзервативне мисли, мора да буде представљен као класични фашиста који се залаже за доброг дивљака. Чоловић, наравно супротно горепомињаним узусима науке игнорише читав мој научни рад, па чак ни сâм предговор којим се бави не наводи поштено. И у самом тексту где експлицитно помињем Бенџамена Френклина јасно је да као врлине Ивановићеве мисли и рада наводим њихову практичност, конкретност и емпиријску утемељеност које су карактерисала и Френклина и све велике мислиоце који стоје на почетку модерне епохе. Дакле као модел наводим највећа имена класичне просветитељске и либералне традиције, изумитеље, ствараоце модерних институција итд.³⁸ Али како онда од мене направити фашисту? Тако што ће ми се импутирати оно што нисам рекао, а то је да наводно промовишем мит о добром дивљаку и промовишем дезавуисање академског рада и институција, као и предност примитивне, цивилизацијом неискварене мисли!? Као да ја промовишем Теофила Панчића, а не Чоловић!? Након свега што сам овде објаснио заиста постаје беспредметно одговарати на ову врсту срамног подметања. Чоловић напросто свима импутира промовисање неколико њему познатих стереотипова који би наводно требало да буду пресудни доказ да се сви ти људи баве заговарањем фашизма.

Можда је занимљивије оно што је он издвојио као пример из књиге на основу којег треба исмејати Ивановића. Осим што по старој комунистичкој матрици напада село и све што са селом има везе³⁹, Чоловић из неког разлога

³⁸ Ко је Бенџамен Френклин Чоловић је могао да прочита у мојој књизи *Капитализам, либерализам и држава*, могао је да види у Хобсбаумовом класику *Доба револуције*, Школска књига, Загреб, 1987, а ако га мрзи да чита могао је да погледа и Дизнијев цртани о мишу Амосу.

³⁹ Ово код нас траје још од фамозног послератног присилног откупа када је створена и развијена матрица о сељацима као природним непријатељима револуције према којима се само сила може ефикасно примењивати.

сматра да је идеја о великој кули која би имала стилизоване опанке у подножју и шајкачу на врху нешто што је по себи вредно смеха. Зашто? Да ли је могуће да он у својој необавештености није ни минимално пратио развој савремене архитектуре и да је за њега идеал остао несрећни Корбизијеов модел голе свеизједначујуће функционалности? Управо најзанимљивија савремена решења не само у архитектури него и у разним другим областима културе настају модификовањем партикуларног наслеђа које свету омогућује разноликост. Треба се нпр. подсетити сјајног дизајнерског решења објављеног у једном од бројева магазина *Квадрат*, које је пројектовало ултрамодерну каросерију аутомобила развијајући је од модела шајкаче.

Иначе, Чоловићево подсмевање шајкачи и опанцима једнако је као кад би се неко у Холандији подсмевао клопама, у Шкотској килтовима, у Немачкој њиховим кратким панталонама, у Француској береткама, у Мексику сомбреру, коначно у Америци каубојским чизмама и стетсон шеширима. Чоловић дакле сматра да сваку идеју о преради свог специфичног наслеђа (етна) треба исмејати. Нико нормалан то не ради, сем савремених троцкиста који би да избришу сваку разноликост у свету. У име чега? Погледајмо коначно како то изгледа у књизи *Етно*.

Књига *Етно – приче о музици света на интернету*, објављена је 2006. године у едицији XX век. Састоји се од кратког увода у којем Чоловић отворено излаже дневнополитички мотив који га је покренуо да ово напише, затим централног дела који он представља као наводно етнологско истраживање и теоријског дела од неких осамдесетак страница у којем на крају излаже своје рефлексије о разним проблемима везаним за интернет и *World Music* (који он без икакве задршке изједначава са термином *етно*). Овај централни део који обухвата неких 230 страна није као што би то неко помислио озбиљно планско истраживање датог феномена које би се по захтевима науке базирало на прочитаном брду најзначајније литературе о проблемима WM или етна. Не. Реч је о за Чоловића тако већ карактеристичном методу (не)рада где он материјал прегледа и анализира збрда-здола.

Кренимо стога од овог основног методолошког момента. Да бих написао свој оглед о проблему WM ја сам морао да урадим следеће ствари: да већ деценијама пратим и изучавам савремену популарну музику, да обновим своје знање (укључујући и поновна преслушавања албума) о кључним тачкама и фазама увођења етно елемената у поп и рок мејнстрим, да се присетим како је то ишло код нас, да набавим основне релевантне књиге о проблемима популарне музике, укључујући и Шукеров речник, да већ годинама пратим значајне часописе као што је *Journal of Popular Culture*, да скупљам чланке који се посебно баве овим феноменима, да направим преглед тога што је код нас рађено на сличну тему (укључујући и књигу етномузиколога Јасмине Милојевић коју је издала World Music асоцијација Србије)⁴⁰ итд. Тек после овог врло пажљиво сам развио своју основну тезу о WM као извору младости за западну популарну музику и тржиште.

Уместо свега тога, Чоловић је (са већ унапред дефинисаним и одређеним политичким судом) сео да мало сурфује по интернету без икаквог плана и претходне припреме. Он је најпре почео да гуглује, а онда је преко неколико

⁴⁰ Јасмина Милојевић, *World Music*, WMAC, Јагодина, 2003.

насумично изабраних сајтова читао чланке о опет селективно изабраним уметницима са разних крајева света. У разумљиво танкој литератури (пошто човек није хтео да чита ништа од већ огромне релевантне научне литературе о WM и етно покрету), не налази се ниједна књига која се бави овим проблемом. Осим четири текста из темата објављеног 2002 у часопису *Реч*, Чоловић наводи још једно саопштење, један извештај Унеско-а и пет до шест чланака који помињу на неки начин WM. И то му је литература за научну књигу од 320 страна!?

То своје насумично кретање по вебу од половине 2003. до краја 2004, Чоловић је бележио уз коментаре као својеврсни дневник и управо тај текст чини централни део књиге. Дакле, уместо да уђе у стварно изучавање овог феномена, он се претворио у неку врсту домаће али крајње отужне варијанте Волдорфа и Статлера,⁴¹ који седи са стране и труди се да о свему изнесе неки подсмешљив суд. Он чак и сâм у уводу (стр. 8.) каже да није пратио нарацију о WM од њених почетака крајем осамдесетих година, али нам не каже зашто то није урадио. То смо ваљда досад научили – просто, мрзи га.

Оно што ме је методолошки гледано посебно фасцинирало, јесте чињеница да ни у једном тренутку читалац књиге не може да утврди да ли је „истраживач“ преслушао или бар покушао да преслуша било шта од дела људи о којима пише. Ако човек хоће да се бави WM-ом као и било којим обликом популарне музике, онда би ваљда најпре требало да је преслуша, па да и сâм о томе стекне неки суд. Али Чоловића то, као и сама популарна култура, више не занима. Све што га занима је гола политика коју у том дискурсу може да нађе и коју би некако поплъувао.

Друга ствар која обичног конзумента глобалне поп-културе фасцинира јесте његово елементарно непознавање популарне музике. Чоловић је човек који већ више од двадесет година пише о популарној култури, посебно о популарној музици, а да о томе очигледно нема појма. Нпр. још од почетка деведесетих на радију Б92 редовно је ишла емисија *Помен црвеном патуљку* коју су уређивали Бојан Ђорђевић и Александар Коњикушић. Ова емисија је била специјализована за све облике нове, експерименталне и алтернативне музике која није била мејнстрим или техно, а која је једним делом покривала и дешавања у WM. Како је овај жанр напредовао у посебно, све развијеније тржиште, од 1999. ова емисија је замењена другачијим програмом који се зове *Диско 3000* и који је специјализован за традиционалну музику и WM. За многе људе у Србији 90-их (укључујући и аутора овог текста) ово је био најважнији извор информација о WM као и могућност да чују саму музику. Чоловић међу те људе очигледно није спадао. Нешто касније ћу се са доста разлога вратити на посебну улогу радија Б92 у промовисању WM.

Не само да је из Чоловићевог дневника очигледно да је он 2003. први пут у свом животу срео имена Рави Шанкара или Феле Кутија, или пак Кронос квартета (који је узгред гостовао и код нас) кога наводи као Квартет Кронос, већ се ту могу наћи и прави бисери попут овог који ћу сада због потпуне бизарности навести у целини: „Ово размишљање о кретању, односно таљигању интернетом, подсетило ме је да треба да покушам да сазнам ко је Точак, музичар наведен међу учесницима оног концерта у центру „Сава“ на коме је заблистао Слободан Трукуља. Открио сам

⁴¹ Да се подсетимо, реч је о оном чувеном двојцу матораца из *Манет Шоуа* који седе на балкону и стално се подсмевају комплетном програму.

да је то надимак рок гитаристе Радомира Михајловића. Налазимо га, такође под руком, на сајту Балканмедиа (у чланку постављеном 14. септембра 2001). *Не би се рекло да он има неке везе са етно правцем у року.* (подвукао М. Ђ)... Утолико је чудније што се Точак нашао међу учесницима једног концерта духовне и етно музике у организацији СПЦ.⁴² Реченица коју сам горе подвукао заиста спада у бисере наше квазинаучне публицистике. Њен пандан би био да неко ко се бави проучавањем фудбала не зна ко је Марadona па напише нпр. „Не би се рекло да Марadona има неке везе са фудбалом“.

Ја заиста морам да се питам шта је Чоловић радио и чиме се бавио седамдесетих година у овој земљи кад је успео да не региструје постојање групе *Смак*. Дакле, ова крагујевачка група коју је основао управо дуго година најпознатији и најцењенији гитариста на овим просторима Радомир Михајловић Точак, најзаслужнија је за увођење народних, балканских и оријенталних мотива у југословенски и српски рокенрол. Осим њих, ту треба поменути и Бијело дугме, Тајм и Ју Групу. Смак је иза себе оставио такве бисере као што су Улазак у харем, Даире, Шумадијски блуз и на својих неколико албума објављених средином седамдесетих створио је веома квалитетну и оригиналну фузију прогресивног рока, блуза, цезрока и фолклорних елемената.

Малопређашње помињање Б92 уводи нас у следећи сегмент приче, а то је потпуна фактуална и идеолошка промашеност Чоловићеве основне тезе. Ова теза коју он износи у уводу и која је очигледан политички мотив овог његовог „интелектуалног“ пројекта тврди да је етномузика у Србији мање више политички пројекат Треће Србије која од средине деведесетих гура причу о добром национализму. Чоловић сматра да је етно кључни идол, односно идеологија „данашње српске елите“, шта год то било. Шта би била, укратко, трећа Србија – па то су опет Академија, црква и Коштуница као нови патрон по Чоловићу непромењеног мејнстрима српског национализма. Ови чистунци, тврди он, у етну су нашли одличан метод да сачувају и бране „чист, есенцијални, изворни, примордијални итд.“ фолклор и да га тиме сачувају од турбо-фолка који наводно презиру као искварен, помешан и неаутентичан. Уз то Чоловић потпуно перфидно прави линк са прогоном новокомпоноване музике током седамдесетих па би Коштуница и ова екипа требало да буду директни наследници тадашње комунистичке елите. Али пошто је познато да су Дража Марковић и та струја комунистичке врхушке итекако волели да се опусте у Мадери уз јагњетину и добре народњаке, као што је и касније покојни Иван Стамболић волео да ужива у топлим звуцима Весне Змијанац, онда остаје питање ко је тај у комунистичким структурама кога би Коштуница требало да баштини. Већ раније смо видели да је то Латинка Перовић коју Чоловић разумљиво не помиње. Дакле у сузбијању ТФ Коштуница испада директни настављач дела Латинке Перовић.

Осим што је сама конструкција бизарна, ту постоји још већи проблем: она је немогућа и потпуно супротна стварним чињеницама. Немогућа је зато што свако ко ишта зна о ДСС-у зна да је то екипа која је потпуно неспособна да осмисли и реализује било какву политику, а посебно не тако захтевну културну политику каква је осмишљавање, подржавање и промовисање читавог једног музичког жанра. Пошто ТФ у овој књизи постаје за Чоловића прогресиван феномен (стр. 315)

⁴² Иван Чоловић, *Етно*, стр. 59- 60.

који трансцендира примордијалну чистоту етна (а није више симбол ратних злочина што је био за Чоловића 90-их, а за Луковића и Б92 је то и данас), он упада у низ контрадикција. Нпр. Цеца Величковић би дакле била хероина која се бори против српског национализма и његових милитаристичких и примордијалних, нетолерантних нагона, а опет иста та Цеца пева на прослави Српске нове године за Војислава Коштуницу и Велимира Илића. Волео бих да видим како то Чоловић објашњава из своје нове визуре.

Чоловићев проблем са чињеницама лежи у томе што их не познаје, а покушава вештачки да натегне своју конструкцију. На стр. 45. он нпр. каже да етнопокрет треба везати за Милошевићеву Србију (а до јуче су нас исти ови момци учили да ТФ треба везати за дискурс и дух времена Милошевићеве Србије). Ситуација је наравно потпуно обрнута: другачије паковање, обрађивање и прерада фолклорног наслеђа Србије и Балкана и на овим просторима, као и свуда у свету почиње полако да се афирмише у Србији средином деведесетих под истим глобалним комречијалним таласом популаризације и промоције ове музике који је наравно стигао из Британије и са Запада. Чоловић би лако могао да истражи како су сви ови извођачи били супротстављени Милошевићевој политици и како је читав етноталас у Србији кренуо са свешћу музичара да раде нешто што је итекако тренди и популарно на Западу. Чак и они који с пуним правом покушавају да свој уметнички рад заштите од помодности јасно имају свест о тренду и о чињеници да продуценти желе да (зло)употребе њихов рад.

Кључна Чоловићева грешка у конструкцији је то што не види да је управо Б92 носилац и главни промотер читавог овог таласа. Он узгред помиње ову кућу, зато што је она апсолутно неизбежна у овим разматрањима, али уопште не разматра њен утицај на промоцију овог жанра. А он је пресудан. Не само да је на њој ишла емисија која је представљала WM ауторе, већ је од средине деведесетих у простору биоскопа Рекс почело одржавање *Ринг Ринг* фестивала у оквиру кога се београдској публици нпр. први пут представио чувени македонски краљ чочека, саксофониста Ферус Мустафов. Крајем деведесетих управо Б92 почиње систематски да објављује компилације домаћих аутора под називом *Serbia Sounds Global* желећи баш да покаже глобалност, универзалност и помодност свог пројекта. 2001 и 2002. је захваљујући подршци Фонда за отворено друштво и Љајићевог министарства за људска и мањинска права Б92 организовао серију концерата на којима је представљао ромске извођаче као што су Мустафов или Есма Рецјепова, а затим је наставио да објављује дискове Бобана Марковића, Огњена Поповића или Александра Шишића. Читава прича је дакле ишла не под патронатом некакве Треће већ управо Чоловићу драге Друге Србије.

У периоду после 2000. управо је мањински дискурс стајао иза промоције етна. Када је нпр. Јасмина Милојевић 2001. отишла у Министарство културе (тада потпуно под контролом Чоловићу сродних и блиских људи) с предлогом да изучава музику Срба на читавом Балкану како би истражила сву разноликост савременог српског музичког идентитета, речено јој је да то баш и није препоручљиво (личи на национализам), али су јој предложили да се бави музиком мањинских заједница у Србији и да ће за то свакако добити подршку. Таквом политиком, полако је управо структура Друге Србије чинила могућим да се на фестивалу Егзит као велика

звезда појаве Звонко Богдан или покојни Аца Шишић што би пре само неку годину било незамисливо.⁴³

О томе ко је непријатељ „турбо фолка“ и његов најрадикалнијих критичар лепо говори чињеница да је за Б92 незамисливо да се на њиховим радио или ТВ таласима, сем у форми подсмеха, емитује било шта из тог или сродних жанрова. Штавише, управо 2004. године на телевизији Б92 (аутори Радован Купрес и Луна Лу) емитован је скандалозни парapolитички квазидокументарни серијал *Сав тај фолк* који је с презиром говорио о целој тој поткултури као криминалној, пљачкашкој, фашистичкој, националистичкој итд. Како то да Чоловић пропушта да да суд о томе? Па зато што му се распада читава конструкција, иначе би морао да доказује да је Б92 кључни медијски сервис Треће, националистичке Србије. Дакле његова основна теза о томе ко је и из којих разлога у Србији промовисао етно, као и да су српски националисти гурали овај жанр као супротстављен ТФ је потпуно погрешна; као и читава ова књига, уосталом.

Али Србија му није била довољна, јер иначе не би било књиге, па се Чоловић одважио да након читања интернет текстова о српским извођачима крене и у истраживање текстова о њиховим глобалним колегама. Следи логичан корак да иза целог тога покрета стоји, погађате већ, глобални фашизам!? Он већ код браће Теофиловић (стр. 25) у коришћењу речи *спом* препознаје „памћење расе или вечност крви“. Дакле, иако то људи не кажу он ће им помоћи да схвате шта је требало да кажу како би његова теза, написана пре него што је прочитао или преслушао иједан примерак феномена који истражује, добила потврду.

Чоловић настоји да сав рад уметника који се убрајају у WM сведе на потрагу за примордијалношћу. „Кратко речено, нашао сам да је у средишту тог приповедања трагање за аутентичношћу музике, културе и самог човека, која се скрива у етничком идентитету, у етну, као некој врсти примордијалне супстанце.“ (стр.7.) Иако сами музичари не користе тај речник он им импутира примордијалност, есенцијализам, супстанцијализам (стр. 162, 232, 258, 307).

Врло је занимљиво шта све мора да ради да би натезао своју априорну тезу. Он уочава да наши етномузичари чешће говоре о балканској музици коју изводе него само о српској. Он који избегава тржишна објашњења где год може, овде сматра да је иза тога само тржишни мотив јер одредница српски није на добром гласу, или не носи сву ону магију разуданости и привлачност коју носи одредница балкански. Проблем је овде то што сви ови музичари, који за разлику од Чоловића разуме се познају живот музике, начине на који се мешају инструменти и традиције и сл, јако добро знају да није могуће стриктно одвојити српску музику од бугарске, обе ове од македонске, затим сместити влашку традицију у само један од ових идентитета, одредити коме припадају севдалинке итд. Зато врло поштено кажу да изводе балканску музику што укључује и бројна преузимања инструмената, мелодија и ритмова из целог региона. Да је Чоловић отишао на било који концертни наступ неког од наших фолклорних ансамбала видео би да су ту игре и из македонске, мађарске, бугарске па чак и руске традиције. Ретки су образовани

⁴³ Више о овом перверзном, скоројевићевском методу оцењивања својих продуката кроз призму глобалних продуцентата погледати у мом чланку „World Music као извор младости за западну популарну музику“.

музичари који говоре о тој врсти чистоте која је Чоловићевој конструкцији неопходна.

Потпуно је невероватно како се он подсмева свим народима који покушавају да очувају своју музичку традицију и наслеђе (занимљиво, само Американце не помиње иако би ту нашао можда и највише материјала). Видети стр. 150 нпр. где исмева Швајцарце и стране 101–104 где се подсмева Самијима или Лапонцима, односно певачици Мари Боине која жели да спречи да се њен народ у потпуности утопи у норвешки језик, културу и нацију. Користећи као и увек прилику да опали по „српском патриотском дискурсу“, Чоловић каже: „Вера у моћ гена и енергије, критика Запада и отуђења од природног живота, ево целог низа топоса карактеристичних за говор о музици света, а посебно за нарацију самих музичара, на пример српских (а зашто нужно српски, зашто не француских нпр. – прим. М. Ђ). Кад би Мари Боине само знала колико међу српским певачима има сродних душа!“ (стр. 104)

Међутим, вероватно најскандалознији и најиндикативнији део овог његовог спрдања са свима који се боре против мекдоналдизације света (што је очигледно једини идеал за који се Чоловић залаже) јесте потпуно примитивно и рекао бих расистичко исмевање Феле Кутија, његовог рада, и наслеђа. (стр. 203–208). Ових неколико страна су добар индикатор како су троцкисти превалили дуг пут од некадашњег поштовања Франца Фанона и дискурса деколонизације, до данашњег безрезервног слављења свих облика неоколонијализма и исмевања сваког покушаја Африканаца да се одбране од суровог иживљавања западних мултинационалних компанија и влада које стоје иза њих. Чоловић каже: „Тако читам да је Фела мислио да ’Африканац треба да се бори за своју слободу тако што ће се вратити изворима, где ће наћи свој идентитет и своју истину’. Дакле, одмах оно право: Африканац има не само свој идентитет, него и своју истину. Постоји афрички начин мишљења, који треба поново открити. ’Ропство и колонијализам су уништили наш начин мишљења. Зато треба поново открити афричку личност’. (стр. 206)“

Шта Чоловићу смета у овим речима? Европа и Америка имају своју истину о ропству и колонијализму која каже да је колонијација била у интересу потчињених народа зато што је на тај начин „ширена цивилизација“. Тим дивним налозима просветитељства и дан-данас се оправдавају све могуће врсте дивљаштва које западни фактори чине по свету, од бомбардовања, експлоатације, дечјег рада, нових облика ропства, до нових облика директне колонијације попут Ирака, Авганистана, вероватно сутра и Ирана. Претпостављам да Чоловић подржава и све те акције и саму филозофију која уз њих иде као оправдање, па му зато смета побуна коју Фела Кути проповеда. У читавом његовом опусу нисам нашао ниједну реч критике о Сједињеним Државама и њиховој унутрашњој и спољној политици нпр, о начину на који они свој идентитет, културу и и истину чак и оружјем намећу читавом свету, како доносе етнички мотивисане законе за ограничење имиграције из Мексика, како подижу зидове у маери да очувају доминацију белаца, али му зато смета Фела Кути који је велики симбол отпора афричких народа новим облицима ропства које им Запад намеће.

Након навођења Кутијевих речи о предностима традиционалног афричког начина облачења, медицине и културе за подручје Африке и његово становништво,

Чоловић на крајње примитиван начин са позиције колонизатора и стварног власника праве истине која се не може ни хипотетички оспоравати, каже: „Све ово звучи ми некако познато, препознајем општа места наравије о идентитету и компаративним предностима природне медицине и уопште аутентичне културе којима већ петнаестак година обилује „патриотски дискурс“ у Србији.“ Фела Кути Чоловићу дође као нека мешавина видовите Зорке и Ратибора Ђурђевића, а Чоловића посебно погађа што он осуђује окупацију Африке, одвођење Африканаца у ропство и позива афрички народ на уједињење и одбрану од наводних промотера људских права која су заправо сами највећи кршитељи основних права.

Чоловић се тиме заправо претвара у обичног бранитеља лика и дела западних политичких лидера, који плује схватања једног побуњеног афричког уметника, човека коме је на сахрану с разлогом дошло милион људи, а чије основно, музичко стваралаштво није ни покушао да чује или разуме. Страшно! Баш као и јадни по ко зна који пут поновљени напор да се овај дух фелијанаца дезавуише тиме што ће се приметити да они носе качкете као амерички репери, те да су тиме наводно исти као сви други млади људи било где у свету. Е да је Чоловић макар чуо за Паблик Енеми...

Једнако је занимљиво шта је Чоловић издвојио као важно приликом „анализе“ тема које се врте око имена великог сенегалског уметника Јусу Н Дура. Не само за Чоловића, него и за читаву генерацију размажених интелектуалаца на овим просторима крајње је индикативно то што у песми „Ligeeu“ у којој Јусу хвали врлине рада и вредноће, препозаје соцреализам. Ови несрећници су нажалост научени да мисле само у оквиру спектра леве традиције па нису ни способни да виде да постоји и свет пре и ван марксизма. Ове вредности промовишу све старе религије, и сва друштва која желе себи стабилне и радне чланове. Код Н Дура као човека из породице традиционалних певача гриоа који се посебно слушају и уважавају ово залагање има праву савремену патриотску ноту. Он своје сународнике учи да само радом, прегалаштвом и стваралаштвом могу побољшати стање својих породица, направити здраво друштво и створити праву нацију која ће бити уважавана од стране других. То међутим Чоловићу смета и делује му соцреалистички. Шта би требало да промовише и о чему би требало да пева па да Чоловић буде задовољан? Тешко да ћемо то експлицитно сазнати пошто он упорно остаје у позицији Волдорфа и Статлера који само треба да исмеје и дезавуише сваки покушај да се неко заложи за неку вредност или програм. То додуше ради врло селективно, као што смо досада уочили.

Кроз читаву књигу Чоловић наставља обрачун са селом и са свим облицима руралне културе или прераде њеног наслеђа. Тако на стр. 263 покушава да цео феномен WM сведе на тражење елемента који је некада постаојао у сеоској музици. То наравно није тачно. WM представља прераду музике из свих крајева света, укључујући и представљање урбаних култура разних народа. Иван Чоловић се труди да вештачки изабере и представи само оне ауторе које би могао да представи као да говоре о очувању сеоске музике, и тако игнорише чињеницу да су највећи успех у таласу пропагирања WM продукције направили кубански, а још раније и бразилски музичари који су изводили и представљали управо градску музику Бразила и Кубе. Можда управо зато нема помињања Каетана Велоза, Гал Косте, Жоао Жилберта, или Ибрахима Ферера, Рубена Гонзалеса, Омаре Портуондо.

Наравно, за мене је опет фасцинантно како је у књизи од 320 страна успео да не помене човека који се зове Рај Кудер, који је заслужан за успех Кубанаца, али који је више од две деценије пре тога радио на представљању и промовисању разних других традиција као што су текс-мекс, хавајски гитаристи или Али Фарка Туре. Као што није чуо за издавачку кућу *ЕСМ* (И Си Ем) која је још пре Габријела кренула да спаја џез музичаре из различитих култура стварајући читав низ невероватних албума људи попут Јана Гарбарекa, Закира Хусеина, Рави Шанкара, Трилока Гуртуа итд. Џезери су иначе ова укршатања и фузионисања радили још од педесетих и шездесетих година, али ни тај мегажанр Чоловић не познаје.

Дакле, проблем са овим непоштеним свођењем на омражено село је што му опет пропада теза о фашистичкој, неурбаној и некосмополитској идеологији која стоји иза *WM* феномена. *WM* је највише профитирао управо од представљања урбаних продуката незападних култура.

Свако ко зна како је ишао развој пројекта *World Music*, односно промоције разних жанрова музике која не потиче из англоамеричког мејнстрима, зна исто оно за шта довољно елемената има и у Чоловићевом тексту: читава ова прича је продукт западних менаџера, продуцената, промотера и осталих делатника на опет западном тржишту за које је читава прича исконструисана. Почев од имена покрета, преко избора аутора, уметника, начина паковања и презентације све до инсистирања на аутентичности која Чоловићу толико боде очи. Упркос свему томе, он наставља да доказује тезу коју је конструисао ради своје политичко-пропагандне делатности у Србији, а то је да је читава ова прича (етно, *WM*) производ новог фашистичког трагања за аутентичношћу. Уместо да заслугу или кривицу за промовисање аутентичности тражи код оних који заиста одлучују о глобалном укусу, код западних продуцената, он их још једном аболира (као и сваки пут кад је званична западна политика у питању) и за то окривљује несрећне незападне народе чија је култура и овог пута голи предмет експлоатације од стране западних тржишних ајкула, стално гладних нових подручја за рециклажу и зараду.⁴⁴ Али како би онда могао да конструише своју јадну причу о тамницама дугог певања и о затвореним, репресивним тоталитарним саунд системима из којих побегне тек неки „непоћудни“ поп-фолк (види, више није турбофолк већ и терминолошки умивен, политички коректан поп-фолк!?)

Након свега реченог, на његову наредну, псеудофукоовску конструкцију према којој управо наводно залагање за хибридизацију и спајање различитих култура најочитије доказује веру у некакву њихову примордијалну, супстанцијалну итд. прехибридно, не треба трошити речи. „Драги музичари, то што ви радите ви не разумете, па ћу вам ја објаснити стварни фашистички потенцијал ваших наводно

⁴⁴ О пресудном утицају западних актера на сва дешавања око *WM* говори још један елемент који он узгред региструје у овој књизи. На страни 302–303 налазе се мишљења двојице француских критичара који су јако добро уочили значај француске државне политике у промовисању франкофонних афричких музичара. Француска држава која покушава на све начине да се супротстави глобалној доминацији америчке поп културе препознала је у овом таласу изванредну могућност да неким франкофоним уметницима помогне како би својом славом промовисали француски језик и културу. Такође, преко њих се одржава престиж француске културе и француског језика у бившим француским колонијама. Овај део *WM* таласа постао је важан део француске јавне дипломатије. Ово Чоловић зачудо не тумачи као облик француског фашизма, те француска држава не бива критикована за оно за шта се Слободан Владушић исмева.

мултикултуралних идеја и сарадње.“ О његовој анахроној метеодологији и потреби да исконструише причу о супстанцијалним, националним идентитетима, супротно читавој савременој науци о национализму и националним идентитетима већ раније смо довољно рекли.

Да би човек разумео све узроке његових претеривања и конструкција, потребно је да схвати да осим што је Чоловић забрнут за сваки национализам у Србији, он наступа са позиција (које често без икакве основе екстраполира на нашу земљу) француских левичара и њиховог левог интелектуалног мејнстрима који има свог ђавола Ле Пена. На страни 312. Чоловић открива те своје страхове када објашњава како су француски ултрадесничари постали промотери мултикултурализма и тезе о неспојивости различитих култура које морају остати супстанцијално подељене (пре свега стара Француска као одвојена од култура исламских и других емиграната). Да би он могао да у Србији изиграва таквог критичара мора да од српских етномузичара исконструише заговорнике етничке чистоте, а од политичара и интелектуалаца Треће Србије покровитеље ових првих и заправо идеолошке и политичке саборце и истомишљенике Ле Пена. Укратко, као што је читав круг његових истомишљеника годинама покушавао да од Коштунице направи новог Милошевића, тако је Чоловић овом књигом пробао да од њега направи Ле Пена који је уз то још на власти. У ту сврху је и Б92 као што смо видели горе морао да постане нека врста главног Коштуничиног медијског сервиса.

Колико је читава та конструкција бесмислена већ смо видели. Али занимљивији је овај моменат Чоловићевог пуног стављања у службу државе која му је доделила Легију части. На страни 290. читалац може наћи један пример заиста срамног подметања и дезавуисања музичких напора читаве једне етничке групације, Бретонаца. Говорећи о поновном оживљавању келтске музичке и културне традиције код Бретонаца, Чоловић каже: „У неким случајевима покушаји оживљавања келтског мита имали су политичке циљеве, па је тако у Бретањи под немачком окупацијом извршеност и аутохтоност „келтске расе“ слављена насупрот дегенерисаној раси Француза у „појеврејеној Француској“ (Морван, 269), а у новије време позивање на келтски идентитет Бретонаца понекад служи за легитимисање покрета за независност Бретање.“

У наставку он признаје да данас у обнови приповедања о Келтији има много више тржишне позадине него политичке, али му то не смета да поглавље заврши пасусом који би још једном требало да огади читаоцу етно покрет тиме што ће га, као и увек у Чоловићевом случају, идентификовати макар као потенцијално оружје нациза и антисемитизма: „Данас се може само нагађати да ли ће ове ’живе снаге’ у годинама које долазе добити прилику да се опет, као у време нацизма, политички ангажују, и да ли би то поново било учешће у остваривању политичких програма сличних онима од пре скоро седамдесет година, у којима је келтска Бретања била позвана да се ослободи стране, јеврејско-француске доминације.“

Чоловић овде креће методолошким путем теоретичара завере које годинама критикује и дефамира. Снага овог аргумента једнака је моралној и интелектуалној снази оних наших противника европских интеграција који штетност ЕУ и ЕЕЗ доказују чињеницом да је Хитлерова нацистичка Немачка прва покренула пројекат уједињеног европског тржишта и европске економске заједнице.⁴⁵ Они би имали

⁴⁵ О томе Кристофер Кокер, *Сумрак Запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 122.

једнако право да одатле доказују антисемитску и нацистичку природу ЕУ колико и Чоловић има право да говори о потенцијалном нацизму у културном покрету Бретонаца. Зачудо, Чоловић не говори (а имао би много више материјала) о потенцијално нацистичкој природи нове државе Црне Горе која је за химну узела стихове нацистичког и усташког сарадника из Другог светског рата, Секуле Дрљевића, која је прихватила за званичну заставу оно што јој је италијански фашистички господар наметнуо у исто време итд.⁴⁶

Ако ова повезивања са фашизмом оставимо по страни, уочићемо да сама Бретања има много више елемената за легитимно тражење независности него што га је имала Црна Гора: Бретонци имају много дужу традицију посебне политичке организације као што имају свој језик и традиционалну културу које су француске власти гушиле на силу намећући централну француску културу и стандардизован језик. Стога није чудно што је Бретања, уз Корзику, данас главни носилац сепаратистичких тенденција у овој држави. Чоловић, који је као што смо видели подржавао псеудоетнички базирано одвајање Црне Горе од Србије, не само да не подржава исте такве тенденције у Бретањи, већ за рачун власти које су му доделиле Легију части настоји да квазиинтелектуалним подметањем дефамира културне основе бретонског сепаратизма повезујући га са чистим злом, нацизмом.

У разлоге његовог оваквог односа према земљи у којој живи и народу коме би требало да припада није моје да улазим. Чињеница је међутим да у сврху таквих политичких ставова и циљева Чоловић потпуно напушта минимуме научних захтева и претвара се у квазинаучног публицисту чији рад нажалост почиње да добија и одређене елементе чисте патологије. Како иначе тумачити следеће редове из есеја посвећеног „критици“ Зорице Томић: „Професорка се шали када предвиђа семантички лифтинг и у имену српске салате. Али ја сам живи доказ да то више није никаква шала. Ја већ одавно ту салату зовем 'шопска без сира'“.⁴⁷

Особа која ово напише или има озбиљних проблема или заиста верује у свет мекдоналдизације који треба да изједначи све историјом наслеђене разлике и особености и да створи један „диван“ орвелијански свет унификоване потрошачке културе у којој неколико компанија и глобалних медија диктирају читавом свету и свим народима исти јеловник, исти начин одевања, исте манире, исте политичке ставове, исте погледе на свет или рецимо исте „чудесне звуке“ Бритни Спирс, Цастина Тимберлејка, Кристине Агилере, Мараје Кери и осталих безличних производа корпоративног звучног јада и бесмисла који нам МТВ свима натура. Јер управо то је оно за шта се изгледа Чоловић залаже када осуђује сваку борбу за различитост култура и за одбрану специфичних, некорпоративних културних производа.

Или он то можда ради само у случају малих народа, а да му не смета када такву борбу воде већи народи и државе, као што је Француска. Одговор на ова питања нећемо добити све док Чоловић једном не изађе из њему омиљене Волдорф и Статлер позиције па проба једном у животу да објасни шта је то за шта се залаже. Можда би и себи и нама помогао покушајем да изнесе неки кохерентан скуп

⁴⁶ Како је успео да му измакне нпр. крајње бизарни облик поистовећења жртве са својим фашистичким окупатором, чињеница да присталице независности Црне Горе скандирају на језику свог окупатора, италијанском „Е вива, е вива, е вива Монтенегро!“; напуштајући свој језик.

⁴⁷ *Вести из културе*, прилог бр. 15. на www.pescanik.net, 13. 03. 2008.

ставова, уместо ове конфузне и противречне збирке партикуларних осуда и „критика свега постојећег“.

*

Овај оглед није имао за циљ давање свеобухватне оцене Чоловићевог рада која би укључивала минуциозну анализу свих његових текстова, интервјуа и других писаних трагова. То би захтевало много више простора, али нисам сигуран да би резултат тог истраживања донео неке велике новости у озбиљном тумачењу његовог дела. Проблем је што се у свим делима рађеним од 1990. надаље углавном налази неколико општих места, његових сталних опсесија мотивисаних одбраном Чоловићевих политичких становишта, који се свде на критику српског национализма, милитаризма и сваког патриотизма који по правилу тежи да сведе на немачки нацизам и друге сродне расистички засноване дискурзивне праксе. Како се овај политички програм преведен у карикатуру науке претвара у голу пропаганду, показао сам у другом делу овог огледа.

Што се стварног научног доприноса тиче, Чоловић ће по мом дубоком убеђењу остати запамћен по библиотеци XX век, по својим одличним преводима француских мислилаца и по књизи *Дивља књижевност*, једином свом озбиљном научном делу. Занимљив материјал и фрагментарни увиди који имају научни смисао и значај могу се наћи у *Политици симбола* и делимично у *Борделу ратника*. И то је то. Крајње је индикативно да Чоловић за ових седамдесет година има само једно озбиљно монографско дело, те да је једини озбиљан вишегодишњи континуиран напор учинио када је писао докторску дисертацију.⁴⁸

Његова судбина је можда још један доказ колико човек остаје везан за свој менталитет и културу и онда када је највише одбацује и бежи од ње. Овакав његов резултат је наине потпуно уобичајен у тој генерацији наших прилично размажених интелектуалаца који су били више виц мајстори него озбиљни радници и који су свој таленат просипали по кафанама и новинама уместо да га бруше на озбиљним, континуираним и захтевним научним истраживањима. Све у свему, чини ми се да је прича о Ивану Чоловићу у основи једна тужна прича о томе како су године рата код нас убиле науку и како се један сасвим солидан научни потенцијал упропастио извргавајући свој напор у прилично јадан пропагандни ангажман који покушава да се продаје под видом науке.

Ивану Чоловићу поводом јубилеја желим добро здравље у нади да ће га можда ови моји увиди испровоцирати да се поново врати озбиљној науци и да овој култури остави још нешто што би имало дomet и значај *Дивље књижевности*.

ЛИТЕРАТУРА:

Ерик Горди, *Култура власти у Србији*, Самиздат Б92, Београд, 2001
Миша Ђурковић, *Диктатура, нација, глобализација*, ИЕС, Београд, 2002.

⁴⁸ Божа Јакшић је једном с правом објашњавао да је докторат суштински за нашу културу пошто је то за већину научних делатника прва и једина монографска, дакле права научна авантура. Да нема обавезе да се докторат ради тако озбиљно, питање да ли бисмо имали и ово што имамо од науке.

Миша Ђурковић, „Идеолошки и политички сукоби око популарне музике у Србији“, *Филозофија и друштво*, бр.2/2004., стр. 271.
 Иво Жанић, „Хајдуци, кметови, аскери и витезови“, *Полемос*, бр. 1, 1998.
 Кристофер Кокер, *Сумрак Запада*, Досије, Београд, 2006.
 Јасмина Милојевић, *World Music – музика света*, WМАС, Јагодина, 2003.
 Иван Чоловић, *Књижевност на гробљу*, Народна књига, Београд, 1983.
 Иван Чоловић, *Дивља књижевност*, Нолит, Београд, 1985,
 Иван Чоловић, *Време знакова*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад, 1988.
 Иван Чоловић, *Еротизам и књижевност*, Народна књига, Београд, 1990.
 Иван Чоловић, *Бордел ратника*, XX век, Београд, 1993.
 Иван Чоловић, *Пуцање од здравља*, Београдски круг, Београд, 1994.
 Иван Чоловић, *Политика симбола*, Радио Б92, Београд, 1997.
 Иван Чоловић, *Кад кажем новине*, Самиздат Б92, Београд, 1999.
 Иван Чоловић, *Дубина*, Самиздат Б92, Београд, 2001.
 Иван Чоловић, *Етно, музика света на интернету*, XX век, Београд, 2006.
 Иван Чоловић, *Вести из културе*, на сајту www.pescanik.net/content/category/8/73/109/ Најављено и као посебна књига.

BETWEEN SCIENCE AND PROPAGANDA Opus of Ivan Colovic

Abstract: The article deals with the work of Ivan Colovic, well known ethnologist and author of numerous books in which he has done very interesting research on subjects of contemporary popular culture. After a short presentation of his complete opus, in the first part of the article, author gives general overview of Colovic's work and tries to evaluate values and lacks of some of the most important of his theses. In the second part of the article, focus is put on his work after 2000. Author is concentrated on investigation of the process by which, due to bare political motivation, Colovic's thought slides into pure political propaganda, and loses any of the characteristics of the serious scientific work.
 Key words: *Ivan Colovic, ethnology, popular culture, war, nationalism.*